सुभाषितमुक्तावली

५५२

सं. ५४१८

सुभाषितमुक्तावली

का. का. अपूर्ण

४२ पत्राणि

भा॰ वि॰ म॰ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः सरस्वत्यै ॥ वागीशा यस्य वदने लक्ष्मीर्य-
स्य च वक्षसि यस्यास्ते हृदये संवित्तं नृसिंहमहं भजे १ श्रयः दिपंति हृत्पणविन्नंतत्र
१ पियासवः संतस्तत्र हतीर्थादौ न तु श्वेषः यत्र कांक्षिणः २ याचमानजनमानसवृत्तेः
पूरणाय वत जन्म न यस्य तेन भूमिरतिभारवतीयं न द्रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ३॥
अनया रत्नसमृद्ध्या सागर किं त्वं हससि लहरीभिः वहल्लभावराको या वहंति सलिला-
निवर्षाम् ४ अयेनालब्रीडां हर तरुनयाकाननभवान्फलं नच्छायावानवनप-
रिचारः परिसरः इयं यस्यावस्या सरसकदलीसंदरदलापरानामानं वी हरवयत्निप

द्वी

हंसाः पद्मवनोद्यमाद्यमधुलिहः सौरभ्यगंधाग्रयायांयाः स्वादुफलाशयावलिभुजो गृद्धा
श्चाम्रमांसाशया दूरादुन्नतपुष्पराग विततनिःसारमिथ्योदरे रे शाल्मलिपादप प्रति
तो ^ दिनं केन त्वया वर्धिता ॥ ६ ॥ उच्चैरेष तरुः फलं च विपुलं दृष्ट्वैव हृष्टः शुकः पक्वं शालिवनं
विहाय जडधीस्तं नारिकेलं गतः तत्रारुह्य बुभुक्षितेन मनसा यत्नः कृतो भेदने वा
शा तस्य न केवलं विगलिता चंचुर्गता चूर्णताम् ॥ ७ ॥ निर्गंधं कुसुमं फलं त्वतिकृशं
छायापि नैककंटुराचाह्यं कंटककर्करैः परिवृतं निःसारमंतर्वपुः दृष्टिर्गन्धस्य परिग्रहा
य किमहो वक्रवनमस्मात्परं मानतः शाल्मलिपादप प्रतिदिनं केन त्वया वर्धिता ॥ ८ ॥

ॐ
भ. श्रि. म.
२

विशालेशाल्मल्यानयनसुभगेवीक्ष्यकुसुमेशुकानांश्रेणीभिः फलमपि भवेदस्यसदृशं ॥
इतिध्यात्वोपास्तंकथमपि तदैवात्परिणतंनिदाघेतूलोत्करःसपदिमरुताचाप्यपहृतं ९
येषांनविद्यानतपोनदानंनचापिशीलंनगुणोनधर्मः तेमर्त्यलोकेभुविभारभूतामनुष्यरूपेणमृगाश्चरंति १० चंचितःपंकजाकारंचित्रेणापिप्रदर्शितः रेरे भृंगकिंमायासिनिर्गंधंचनिरासवं ११ यास्यतिजलधरसमयस्तवापि वृद्धिर्लघीयसी
भविता तटिनितटद्रुमपातनपातकमेकंचिरस्थायी १२ निजकरनिकरसमृद्ध्या
धवलयभवनानिपार्वणशशांक सुचिरंहंतनसहतेविधिरस्थिरमुन्नतंकमपि १३ ऊमुखरे

सनितं = ४१ न्यो न४ वृं

मवसमयोह्यनबहुधायर्व्वनः पवनस्तडिञ्जनवविभवं हंतसहन्तेयावन्नावेन्म्बुस्थ्यरोपहरतिस

१४ मवाँछ्विंशकोटित्रिदशमुरवचन्योसिजगति किमिवैदहोनेचपलवचनप्रेरकत्तया ॥

फलाढ्यांसर्व्वेषांनयनसुभगोत्साहनरवो यदेषांभस्सस्पात्तदपिमहतोस्तेपुनरयं: १५

स्वदानापुरुषस्सागीयर्नसंत्यज्यगच्छति दातारंकृपणंमन्येमृतोप्यर्थंनमुंचति १६ या

वत्फलोदयस्सवः सहकारजातस्तावत्त्वकंटकजुलैः परिवेष्टितोसि छायापितेनसल

भाफलमस्तिहरेस्त्वंनिष्फलोप्यतिवरंसरलसेवनाय १७ उदमेनरस्तुपकृतयेप्रकृतिचय

लायातवास्तिसंपदि[illegible]म विपदिनियततेहिसंतापुनरुपकंर्तुजुतावसरः १८ अर्थे

य४ ~१

नकिंरूपेणहस्तमुखागतेनरूपेणकिंगुणेनपराक्रमवर्जितेन मित्रेणकिंव्यसनकालपराङ्मु
ह. वि. मु. खेनज्ञानेनकिंव्यवहारबाधितेनकमत्सरेण १९ यद्यपिसमयवशान्नस्तुफलंजातंतथापिसहका
२ र। भ्रान्तस्त्वमुक्तवतार्थिनिकरैस्तव्यः किंनसत्कारः २० किंतेनसंभ्रमवतापिसरोवरेणलो
3 कोपकाररहितेनवनस्थितेन ग्रामस्यावरान्ततरापिनडागिका[illegible]यापूरयत्यनुदिनंज
नतामनांसि २१ दानेनपाणिर्नचकंकणेनश्रोत्रंश्रुतेनैवनकुंडलेन विभातिकायःक
रुणापराणांपरोपकारेणनचंदनेन २२ यद्यपिविभवेनयनीतिनितललिनिहितेन
भोगरहितेन तस्माद्व्ययमपिपथिनिनस्तिष्ठतिनिःकांचनोमेरुः २३ यद्दत्तानियदस्मा ६
तिनरेवयनितोयमुखा[illegible]स्यन्येम[illegible]कीडंतिद्वारे[illegible]पिमनेरपि २४ कांक्षनि ·६·धु·६
यद्दत्तासिविषिष्टेभ्योयदस्मात्सिदिनेदिने तत्तेवित्तमहंमन्येशेषंकस्यापिरक्ष्यसि १ इत्यपिपाठः
पा. कस्यचिद्विषमीतिपाठः

धम्मिल्लस्रग्जमलिनस्पृष्टं दृढतरनिबद्धमुष्टेः कृपाणस्यकृपाणस्यैकेवलमाकारतोभेदः २५
निवकल्कृपाणयत्नंसागरसलिलंचडुर्भगात्रूपं कातरकरवालंहाकष्टंवेथसास्पृष्टं २६
अकृष्टयुपिकाम्मुकेरञ्जुपनेवामोऽब्रवीदविपणेपुण्यैकर्मैत्रिभोजनेचभवतामागल्भ
मस्मिन्वकिम वामोऽन्यः पुनरब्रवी अपिपंक्तुमाम्यहंस्वामिनेंछित्वारावणवक्त्रमा
घवाप्येकैकमादिश्यतां २७ अहर्वैयंयत्रविद्याभवतांशिदितानतः मार्गणेभ्यः
समायातिगुह्यणौयातिदिग्नरम् २८ इतिसुभाषितमुक्तावल्यांकार्पण्यवर्णनंना
प्रथमोमुक्तामणिः १ अवकूलेविधौदैयंयतः पूरयितादिसः प्रतिकूलेविधौदै
यंयतः सर्वंहरिष्यति १ सर्वदासर्वदोसीतिमिथ्यासंस्तूयतेजनैः नारयोलेभिरेपृष्ठंन

वद्धःपरयोषितः २ यदिचित्तंनोवित्तंभवतिचवित्तेनलभ्यतेपात्रम् चित्तंवित्तंपात्रंपुण्यैर्बि-
सु॰ षि॰ मु॰ नानलभ्यन्तेक्वापि ३ अगणितनिजश्रमाणांपरोपकृत्येभ्यैर्वर्तमानानाम् सज्जनवनस्थि-
४ मणीनांपरोपकारार्थमजनिजनि ४ समानेवित्तसंबंधेचित्तवृत्तिःपृथक्पृथक् अदत्त-
५ मेकेशोचंतिहालब्धमितरेपरे ५ ग्रासार्द्धमपिचग्रासार्थिभ्यःकिंनदीयते इच्छानुरू-
पोविभवःकदाचित्संभविष्यति ६ भीयतांकथमभीप्सितमेभ्योदीयतांद्रुतमयाचितमेव।
तंधिगस्तुकल्पतरुमपिवाचामर्थिवागवसरंसहतेयः ७ कविरेवकवेर्वेत्तिकविकर्मणि
कोशलम् षेषाहिरेवजानातिभुवोभारस्यगौरवम् ८ सत्कुलीनस्यदांतस्यदानेयाचि-
तुमिच्छतः कंठेपाशावतंसेववाक्करोतितिगतागतम् ९ व्रजतव्रजतप्राणाअर्थिनिव्यर्थतां

गते पश्चादपिचगंतव्यंकपायःपुनरीदृशाः १० दीनाविवसनात्रूताकपालाङ्कितपाणयः।
दर्शयंतीहलोकानामदातुःफलमीदृशम् ११ कथयंतिनयाचंतेभिक्षाहारागृहेगृहे।
अर्थिभ्योदीयतेनित्यमदातुःफलमीदृशम् १२ दानपालनयोर्मध्येदानाच्छ्रेयोनुपालनं।
दानात्स्वर्गमवाप्नोतिपालनादच्युतंपदम् १३ धूर्तैर्वंदिभिर्मल्लैश्चचक्रैर्वैद्यैःकितवैश्शठैः नटैः
विटैश्चधूर्तैश्चदत्तंभवतिनिष्फलम् १४ त्यागेनशत्रूनिवशीभवंतित्यागेनवैराण्य।
पियांतिनाशम् परोपिबंधुत्वमुपैतित्यागात्त्यागोहिसर्वव्यसनानिहंति १५ उपार्जिता। नि॰ ३
नांवित्तानांत्यागएवहिरक्षणम् तडागोदरसंस्थानांपरिवाहइवांभसाम् १६ दानंप्रिय
वाक्सहितंज्ञानमगर्वंक्षमान्वितंशौर्यम् त्यागान्वितमभ्रहितंदुर्लभमेतच्चतुर्भद्रं। १७
कः

सु. षि. मु.
५
5

यत्ननसमितैस्सर्वेणनदत्तंयनमर्थिने तद्धनंनैवजानामिप्रातःकस्यभविष्यति २८ यच्चंजा
लमपिजलदोवल्लभतामेतिसर्वलोकस्य नित्यंप्रसारितकरोनमित्रोवीदितंशाकः २९ दा
तारलघुरपिसेव्योभवतिनकृपणोमहानपिसमृद्धा कूपोंतःसौम्यजलःप्रीत्यानतथैवलोक
स्यनसमुद्रः २ इतिसुभाषितमुक्तावल्यांदात्हणांदानवर्णनंनामद्वितीयोमुक्तामणिः २
अर्थानसंतिनचमुंचतिमांडराणदानान्नसंऊचतिदुर्वेलिनःकरोमि याच्ञाचलाघवकरी
स्ववधेचपापंप्राणाःस्वयंव्रजतकिंपरवेदनेन १ रेरेरसज्ञेकुरुस्वपेषुदैन्यंपदानिकिंनाट
यसिबहूनि विधिप्रणीतानिकिमत्रशालिलल्लाटपट्टादवराभवंति २ दग्धःपंचशरः
पिनाकपतिनानेनाप्युदक्रीकृतंदग्धंखांडवमर्जुनेनबलिनाद्दिव्यैर्दुमैर्वासितम् दग्धा

रावणपालितालङ्कमनाद्द्याचलंकापुरीदारिद्र्यंजनदुःखकारिजनतांकेनापिदग्धेन
नत ३ मद्देहेमूषिकेवमखकवर्षभीवमार्जारिका मार्जारीवशुनीशुनीवगृहणीवा
च्यः किमन्योजनः चक्रंनैवकरोतिशब्दमतुलंमौनेस्थितंमत्समंत्वज्ञातंनविताना।
मोघतमुखोतुल्लीभ्रष्टंरोदिति ४ पीठाः कच्छपवन्नरन्तिसलिलेसंमार्जनीम
त्स्यवद्दर्वीसर्पविचेष्टितानिकुरुते संत्रासयन्तीशिशून् सर्पाधीर्द्रुतमल्लकाचगट धू=४
हिणीकुडुम्बपातोन्मुखीराजन्दारिद्र्यतडागसन्निभममप्रद्राङ्गोमदीयंगृहं ५ श्रीरेदेव १
नयादत्तंकामंविश्रादिगन्तरे ममचित्तंपुनर्वित्तंहर्तकस्यापियोग्यता ६ स्फतिवा। द्रु
ह्वालहरणंजनस्यलक्ष्मीः करोतिकिंचित्रं गरलसहोदरजातानश्चित्रंयन्नमार

य४३

गृह्णन्नपिनपश्यंतियथामीलितलोचनाः लक्ष्मीव्याजादहंमन्येजलधेर्श्लिहस्यिना।
सु॰ षि॰ सु॰ ८ लक्ष्मीवंतोनजानंतिप्रायेणापरवेदनां शेषेयराभराक्रांतेशेतेनारायणःस्वयं ९
६ हेमाभरणमणौकमलायाउल्लसत्सितचपलेतर्यवादः हृषणंजलनिधेर्जनिकर्तृया। १४३
6 स्सुराणाप्रहृषायदद्दौतां १० अधिगतपरमार्थान्पंडितान्मावमंस्थास्तृणमिवल
ए४/१ घुलक्ष्मीर्नैवतान्संरुणद्धि अभिनवमदलेखाश्यामगंडस्थलानांनभवतिविसृतं
त्ववारणंवारणानाम् ११ लक्ष्मीःसमस्तवचनीयमिदंद्विरुक्तंमेयौभवेतिपुरुषा
त्ववसेरामिन नोचेत्कथंकमलपत्रविशालनेत्रोनारायणःस्वपतिसागरमर्यन्ना।
ले १२ इतिसुभाषितमञ्जावल्यांदरिद्रवर्णनंनामतृतीयोमञ्जामणिः ॥ ॥

लक्ष्मी

हि=१ गां=१ दैवि=

श्यालस्यांस्थिरतांमुपैतिभजतेचापत्यमुद्योगतांमस्वितंमितभाषणंविनतुतेभोग्यंभवे।
दार्जवम् पात्रापात्रविचारणाविरहितायत्कुन्तदाराम्मनाम्मोनलक्ष्मीरवसर्पदत्तग्रापि
न्त्वाणांदोषै[illegible]स्सुगुणाः १ रचितन्नखेदमुपयासिकिमेषुनित्यं रम्येषुवस्तु
षुमनोहरतांगतेषु पुण्यंक्रमेषयदितेषुमवाप्तिवांछाप्राप्येविनानहिभवंतिसमी
हितार्थाः २ रुद्धस्यमृतभार्यस्यपुत्रार्पितधनस्यच लुब्धावचनदग्धस्यजीवनान्मा
रणंवरं ३ यातःसरस्वतींतात लिखन्नपिनलिसे विनादिनान्यसत्कर्महृत्सुखंमसं।
गमे ४ विश्वासंनकरोतिकश्चिदपनेनाभाषतेसादरं पर्यालेन्महमुन्नवेषुधा।
निर्मासावस्त्रमालोकेत दूरादेवमहाजनः परिहरत्यभ्यर्थनाशंकया मन्येनिर्ध

नत्वा प्रकामममपरं कष्टं महापातकम् ५ उडुगणपरिवारो नायकोप्योषधीनामम्।
सु. वि. मु. तमयशरीरः कान्तियुक्तोपि चन्द्रः विगतसकलदीप्तिः प्राप्य मित्रस्य गेहे परसदंतिवि नः ४
ष्टो को लघुत्वं न याति ६ यो मे गर्भगतस्यापि वृत्तिं कल्पितवान्प्रभुः शेषवृत्तिविधा
नाय स किं सुप्तोथवा मृतः ७ कविरेव कवेर्वेत्ति कविकर्मणिकौशलम् शेषादि
रेव जानाति भुवो भारस्य गौरवम् ८ जीवन्तोपि मृताः पंच श्रूयन्ते किल भारत द
रिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः ९ वंदे शापरितागावरणरलभद्रा।
णं न पुनर्धनहीनस्य वासः स्वजनसंनिधौ १० मृतनिर्धनयोर्मध्ये श्रेष्ठः सर्वः शास्त्रो।
न चोत्तरः मृतोपि लभते वारि न हि दुमपि नोत्तरः ११ कालो याति गलत्यायुः।

७

क्षीयंते च मनोरथाः स्वकृतेन कृतं किंचित्तस्मात्संस्मरणोचितं १२ हे हे चातक सावधा-
यानमनसा मित्र क्षणं श्रूयतां अम्भोदा बहवो भवन्ति गगने सर्वेपि नैतादृशाः एके
वृष्टिभिरार्द्रयंति धरणीमेके वृथा गर्जनं यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं
वचः १३ कंदैः कंदलितं वनं किसलयितं वल्लीभिर्जृंभितं ह्येतैः पल्लवितं जनैः प्रमो-
दितं धाराधरैर्वर्षितं भ्रातश्चातक पातकं किमपरं वक्तुं न जानीमहे दैवेनाद्यापि त्वप
नेतिं चंचुपुटे कदापि पयोबिंदवः १४ अम्बा न घ्राति न मया न लघया सापि नाम्ब
यानमया अहमपि न तयान तयावदराजकस्य दोषोयं १५ पातालान्न समुद्धृतो
वतबलिर्मृत्युर्न नीतःक्षयं नोत्पृष्टं शशिलांछनं न मलिनं नोन्मूलितान्यापदः शेषस्य

स्व. षि. सु.
८
९

नष्टोभारावतारः क्वापि चेतः सत्पुरुषाभिमानपदवीं मिथ्यावहन्विद्यसे १६ इयं कदिर्मत्त
गजेन्द्रगामिनी विचित्रसिंहासनसंस्थिता सदा अनेकरामाजघनेन लालिता वियैर्वशा
देवविक्रयदा भवत् १७ तावद्गुणा गुरुत्वं च यावन्नार्थयते परान् अर्थी चेत्पुरुषो जा
नः क्व गता गुणाः क्व च पौरुषम् १८ देशं बलं कालमुपायमायुर्विचिंत्य यत्नारभते हि कृ
त्यं महोदयिं नयद्भावतीर्णास्तत्वं पदस्तुतुरुषं भजंते १९ वैयाकरणकिराता
दपशब्दमृगाः प्रयांति संत्रस्ताः नटभट्टकेचिकित्सिकूनायकमुख विवरकंदरं
विविशुः २० यनमर्जयकाक्रस्यपनमूलमिदं जगत् अंतरेनैव पश्यामि निर्धनस्य
मृतस्य च २१ यस्यार्थस्तस्य मित्राणि यस्यार्थस्तस्य बांधवाः यस्यार्थः स पुमांल्लोके

कृ यांति संत्र स्ताः रि (?)
कंदराणदिनसुः ख्यते (?)

२२
यस्यार्थः सचजीवति मनयोपिनिषेवंतेसयत्नेनायनेपुनः मूर्खैः फलितसस्यावेदृदि
तंत्रैभयोगिना २३ वुभुक्षितैर्व्याकरणंनभुज्यतेपिपासितैः काव्यरसोनपीयते ॥
नछंदसाक्वापिसमुद्धृतंकुलंहिरण्यमेवार्जयनिष्फलागुणाः २४ अव्याकरणी
जनस्तंयोवधिरः कोशावर्जितः विनाकाव्यंजनः पंगुर्मूकस्तर्कविवर्जितः २५
यत्रोदकंतत्रचरंतिहंसायत्रामिषंतत्रपतंतिगृध्राः यत्राङ्गनानतत्रवसंतिरामायत्राहु
गुणा
तिस्तत्रवसंति २७ फलंधर्मस्यविभवस्यफलंसुखं सारस्यमूलंप्रमदाविनाताभिः
कुतंसुखंम२८ यद्गुणाद्धीयतेमर्त्यः पराभवतिदुर्जनात् यदुद्धृतंवदेद्धाकंतत
त्सर्वंचित्रंजवलं २९ सद्बुद्धिविभवंतिगिरिजासततंकणालीसातस्यतुंवतिमुखंनकदा

विभवो

हि· मि· सु·
४
९

रत्नाकरंपरित्युच्चुमुखैरनेकैर्गंगादयोयुवतयःस्वयनेनुकूलाः २९ वयोवृद्धास्त
पोवृद्धायेचवृद्धावहुश्रुताः सर्वेतेधनवृद्धस्यद्वारितिष्ठंतिकिंकराः ३० यस्यास्तिवि
त्तंसनरःकुलीनःसपंडितःसश्रुतवान्गुणज्ञः सएववक्तासचदर्शनीयः सर्वेगुणाः
कांचनमाश्रयंति ३१ त्यजंतिमित्राणिधनैर्विहीनंपुत्राश्चदाराश्चसुहृज्जनाश्च।
तमर्थवंतंपुनराश्रयंतेह्यर्थोहिलोकेपुरुषस्यवंधुः ३२ धनवानकुलीनोपिलो
केपूज्यतमोनरः शशिनस्तुल्यवंशोपिनिर्धनःपरिभूयते ३३ निरुद्यमंपुरुषंसदै
वविकलंसर्वत्रमंदादरंमित्रंचापिविनापरायकुपितंतदृष्ट्वानसंभाषणे भार्यारूप
वतीचमंदमनसानस्तिहमालिंगतातस्माद्द्रव्यमुपार्जनंकुरुसखेद्रव्येणसर्वेवशाः ३४

तुःसा ९

[illegible]द्पिचयाचकः वायुनाकिंननीतोसौमामपिप्रार्थयिष्यति ३५ विशालं
नागेतामेघाः प्रसवातेह्रियोवनं प्रणमानःसतांकोयोयाचनोतेहिमोवमं ३६ व ५२
गात्रभंगास्वरेहीनागिरंस्वेदोमहद्भयम मरणीयानिचिह्नानितानिचिह्नानिया
चके ३७ अपिस्नानयियाप्तसाहूपयेन्निर्मलंमनः सुधामयीमृगादीणां
भाषापाषाणभेदिनी ३८ इतिश्रीसुभाषितमुक्तावल्यांविद्वुय यविद्यन।
शेस्वनेनामचतुर्थोसुकामणिः ४ नपवामीवाणस्तदपिवरलब्धयत्रदिंसप
वाहेपार्थःप्रमथितसुरारातिनिचयः इमास्तास्तागोप्योहरिचरणचिन्तैकशा
रणाहृयन्नेगोपालेर्विधिरिहवलीयान्ननतनरः १ गीर्वाणभाषासविशेषबुद्धि

स्व. मु. स्त्वयापिभाषास्तुविलोलुपोहम् यथासुराणाममृतेषुसत्स्वप्सराङ्गनानामथवा
१० स्ववैरुचिः २ द्वारस्थैर्विङ्किभिराहृतंवहिरपिप्रस्विन्नगण्डैर्गजैरन्तः कञ्चुकिभिर्लस
10 न्मणिपरैरथ्यासितभूमयः सम्यक्प्रमदिषीभिरेवभवनंत्वद्विद्विषांमन्दिरे राज
न्नैवचिरंतनप्रणयिनिःशून्येपिराज्यस्थितिः ३ एवंशुगपविभवव्ययवद्धासंपदो
विपदएवविरुद्धाः पात्रपाणिकमलार्पणमासांतेषुशान्तिकविधिर्विधिदृष्टः ४
किमकारिनकार्पण्यंकस्यालेखितदेहली भ्रस्यपायोदरस्यार्थेकिमनादिननाट
कम् ५ खल्वाटोदिवसेश्वरस्यकिरणैःसंतापितोमस्तकेवाञ्छन्देशमनातपं
विधिवशाद्बिल्वस्यमूलंगतः तत्राप्यास्यमहाफलेनपततानाभग्नंसशब्दंशिरः १०

व ५

श्रायोगकृतिपत्रभाग्यरहितस्तैर्यान्त्यापदः ६ समीहितंनैवलभामहेवयंप्रभोन
दोषस्तवैककर्मणोममपिवापुल्लकोयदिनावलोकनेतदाःपरायःकष्ठमेऽस्रुमालि
नः ७ यावत्पुण्योदयःपुंसांतावत्सर्वेपिकिंकराः पुण्यक्षयात्प्रजायंतेवद्दवस्त
पिविद्विषः ८ परिहरतिनमृत्युःपंडितंश्रोत्रियंवाधनिनमधनिनंवाबाहुवीर्यंन्नृप
मौनिनं ५ वा यमनियमपरंवात्सस्थिरंवावनगतइववह्निःसर्वभक्षीकृतांतः ९ कदाचि
त्कोपितोदेवोगुरुश्चेज्ज्ञोनविनश्यति पंडितोपिभवेन्मूर्खोविधाताप्यंकेकारकः १० ७=८
तावच्चंद्रबलंततोग्रहबलंताराबलंभूबलंतावत्सिद्ध्यतिवांछितंसमखिलंताव
ज्जनाःसज्जनाः मुद्रामंडलमंत्रतंत्रनियमास्तावत्कृतंपौरुषंयावत्पुण्यमिदंनृणां
विजयतेपुण्यक्षयात्क्षीयते १० स्वदाराविक्रीणाःस्वजनविरहःपुत्रविलयःपरि।

श्रु॰ सु॰ ११ न्यमोदेशोरिपुकुलदेशेचगमनम् हरिश्चन्द्रोराजावहतिसलिलंप्रेतसदने स
वस्येषातस्याप्यहहविषमाःकर्मगतयः ११ काणःकुब्जोथखञ्जःश्रुतिवल
विकलोवामनःपङ्गुरन्धः षंडोपिछिन्ननासःपरिजनरहितोदुर्भगोरोगदेहः
दुःपुत्रोदुःकलत्रः स्वजनपरिजनैर्निन्दितोहीयमानस्त्वेतोयज्ञायतेनत्सकल
मिदमहोचेष्टितेजीविताशा १२ क्वचिद्भूमौशय्याक्वचिदपिचपर्यंकशयनंक्वचि
त्शाकाहारःक्वचिदपिचशाल्योदनरुचिः क्वचित्कंथावासःक्वचिदपिचदि
व्यांबरधरोमनस्वीकार्यार्थीनगणयतिदुःखंनचसुखम् १३ क्वचिद्वीणानादः
क्वचिदपिचहाहेतिरुदितंक्वचिद्विद्वद्गोष्ठीक्वचिदपिमदोन्मत्तकलहः क्वचिद्रम्या
रामाःक्वचिदपिजराजर्जरतनुर्नजानेसंसारःकिममृतमयःकिंविषमयः १४ वै

सुहृदोऽनुकूलाः =

गर्व =

स्वपला =

तोहरागुणवतयः स्वजनोऽनुकूलास्स्निग्धान्धवाः प्रणयनम्रगिरश्च भृत्याः गर्जन्ति दंति-
निवहास्तरलास्तुरंगास्सम्मीलने नयनयोर्नहि किंचिदस्ति १५ भर्तृर्नष्टोभा-
गिवस्थापितनष्टोभी[illegible]नष्टो भीमसेनोऽपि नष्टः भूकाण्डोऽयं भूपतिस्त्वं च राजन्भा-
नाम्पङ्क्तावन्तकः सम्प्रविष्टः १६ भग्नाशस्य करण्डपिण्डिततनोर्म्लाने[illegible]न्द्रियस्य
क्षुधा कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः तृप्तस्तत्पिशितेन सत्वर-
मसौ तेनैव यातः पथा स्वस्थास्तिष्ठत दैवमेव हि नृणां वृद्धौ क्षये कारणम् १७ यद्धा-
त्रा निजभालपट्टलिखितं स्तोकं महद्वा धनं तत्प्राप्नोति मरुस्थलेऽपि नितरां मेरौ
च नातोऽधिकम् तद्धीरो भव वित्तव[illegible]त्सु कृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथाः कूपे पश्य
पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम् १८ भाग्यं फलति सर्वत्र न विद्या न च पौ-

पुत्रं पतिं समधिगम्य चितां प्रविष्टा =२४

सू.म.
१२
12

रूपम् समुद्रमथनाल्लेभे हरिर्लक्ष्मीं हरो विषम् १९ येनाऽऽ... उलं देवि दन्तमणौ ला
चूर्णीकृता संयुगे या गायत्र पिनाकपाणिपरशोर्व्याक्रान्तिता वक्षसि तन्मे वक्त्र
दन्तेन सिंहकरजैः सोऽदीर्यते संयुगे दैवे दारुणतो गणेन्द्रमपि प्रायेण वज्रायते २०
हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजंगदष्टं देशान्तरे विधिवशाद्गणिकास्मि जाता (पुत्रं निरी
क्ष्य निजसंगमतोऽग्निदग्धं शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तक्रम् २१ यन्मनोरथ
शतैरगोचरं न स्पृशन्ति कवयो गिरापि यत् स्वप्नवृत्तिविषये स्फुटं लभे हेलयैव वि
दधाति तद्विधिः २२ दोषाकरे समुदिते मित्रे चास्तमुपागते संकुच्य कमलेनैव ।
स्थानं त्यक्तं दिनमित्रकृता २३ नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं विद्या न चा
पि न हि यत्नकृतापि सेवा भाग्यानि पूर्वतपसा किल संचितानि काले फलन्ति

यद्ब्रह्मं यत्तुरीश्वरस्याशिरस्त्रनायज्ञामहद्ग्न्योजितस्यपक्त्रायेनगभ्रोमिरावसम्मतीवद्ध
स्तथाम्भोनिधिः एकैकंदशकंयरस्यक्रतेनारामस्यकिंवर्ण्यतेदेवंवर्णियये।
नसोपिसहस्मानीतःकथाशेषताम् २५ नहिभवतियन्नभाव्यंभवतिचभा
व्यंविनापियत्नेन करतलगतमपिनश्यतियस्यहिभवितव्यतानास्ति २६
भवितव्यंभवत्येवनारिकेलफलाम्बुवत् गच्छत्येवहिगंतव्यंगजभुक्तकपि
त्थवत् २७ अवश्यंभाविनोभावाभवंतिमहतामपि नग्नत्वंनीलकंठस्यमहा
हिशयनंहरेः २८ यस्माच्चयेनचयथाचयदाचयच्चयावच्चयत्रचशुभाशुभमा
त्मकर्म तस्माच्चतेनचतथाचतदाचतच्चतावच्चतत्रचकृतांतवशादुपैति २९

शोचामि =

सु·सु· यस्मिन्देशेचकालेचवयसायायादृशेनच कृतंशुभाशुभंकर्मतथातेनचभुज्यते ३०
प्राप्तव्यमर्थंलभतेमनुष्योदेवोऽपितंलङ्घयितुंनशक्तः तस्मान्नशोचामिनवि
१३ 13 स्मयामियदस्मदीयंनहितत्परेषां ३१ अभ्रच्छायाखलप्रीतिर्वेश्यारागोविम्रत
यः पञ्चैतेचञ्चलाभावाःप्रसादश्चमहीभुजाम् ३२ अभ्रच्छायाखलप्रीतिःसि
अ ३४ द्धमन्नं योषितः किञ्चित्कालोपभोग्यानियौवनानिधनानिच ३३ नको
पिदुःखस्यसुखस्यदातापरोददातीतिकुबुद्धिरेषा अहङ्करोमीतिवृथाभिमा
हितोक ३४ नःस्वकर्मसूत्रेग्रथितोमितवषाः ३४ यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविन्दतिमातरम
तथापूर्वंकृतंकर्मकर्तारमनुगच्छति ३५ यथाछायातपौनित्यंसुसम्बद्धौपर
स्परम एवंकर्मचकर्ताचसंश्लिष्टावितरेतरम ३६ इतिसुभाषितमुक्तावल्यां

ङ्कर्मपरिपाकनिरूपणान्नामपञ्चमोमञ्जरीमणिः ५ न्यग्रोधेफलशालिनिस्फुटरसङ्कि १
चित्फलमप्यवाप्यते बीजान्यङ्कुरगोचराणिकतिचित्सिद्धानितस्मिन्नपि पक्वेस्मिन्स्वःपिक
श्चिदङ्कुरवरोवधातितामुत्र ति यस्मिन्सर्वजनस्त्वमातरमिवक्लान्तिच्छिदे यावति १ क
ल्पद्रुमैः किङ्क[illegible]काचलस्थैः परोपकारः प्रतिलब्धुरस्थैः वरङ्करीरो मरुमार्गवर्ती यः पान्थसा
र्थङ्कुरुते क्षुधार्थम् २ कस्मादेशात्पतितमसमस्मत्तस्मिः प्रजानाञ्छायाङ्कुरन्तम्पथविटपिना
ध्यै ५४ मञ्जलिः केन बद्धः अभ्यर्थितो[illegible]जलमुचः केन वा हृष्टिहेतोर्जीवन्त्येवं ते परकृतिरताः साधवो
वद्धभावाः ३ नचन्द्रमाः प्रत्युपकारलिप्सया करोति भाभिः कुमुदावबोधनम् स्वभावएवो पि: ५३
न्नतचेतसां सदापरोपकाराय सतां विभूतयः ४ रत्नाकरः किङ्कुरुते हि रत्नैर्विन्ध्याचलः किं
[illegible] करोति श्रीखण्डखण्डैर्मलयाचलः किम्परोपकाराय सतां विभूतयः ५ [illegible]व

नपि: ५

किन्न ५४

श्लो° ५२

सु॰सु॰ लयतिसमग्रंचन्द्रमाजीवलोकङ्किमपिनहिकलंकञ्चात्मसंस्थम्प्रमार्ष्टि भवतिविदितमेत
१४ त्पायसि सज्जनानाम्परहितनिरतानामादरोनात्मकार्ये ६ उपकृतमधुनातत्रकिमुच्यतेस
दी॰ ५३ जनताप्रथिताभवतापरम् विदधेहृदयमेवमदारुवेरुवितमानमनतप्रसादंस्थानम् ७ जी ५३
१५ वितमरणेचैवद्वयंयपिहितेनपंडितः जीवितंदानभोगाभ्यांमरणंरणतीर्थयोः ८ यद्यपिस्व
भावेनदर्शयत्युदयेर्मिणीन् नयापिजातुदर्भ्योयमितिचित्तेनमाकृथा ९ दुर्ज्जनवच
नाङ्गारैर्दग्धोपिनविप्रियम्वदत्यार्थ्यः अगुरुर्नदह्यमानेस्वभावगन्धम्परित्यजति १० स्व
जनोनजातिविकृतिपरहितनिरतोविनाशकालेऽपि छेदेपिचंदनविटपीसुरभयतिमुखंकु
ठारस्य ११ दुर्जनवदनविनिर्गतवचनभुजंगेनसज्जनोदष्टः तद्विषघातनिमित्तंउपशमा प्राकृ॰ ५३
नैवोपिवति १२ सुहृदिनिरन्तरचित्तेगुणवतिभृत्येऽनुवर्त्तिनिकलत्रेच स्वामिनिगुणान्न
बधं॰ ५२ रत्नेनिवेद्यदुःखंसुखीभवति १३ यद्यपिचंदनविटपोविधिनाफलपुष्पवर्जितोविहितः

त॰ ५३

निजवपुषैव परेषां तथापि संतापमपनयति १४ उदीरितोर्थः पशुनापि गृह्यते हयाश्च
नागाश्च वहंति नोदिताः अनुक्तमप्यूहति पंडितो जनः परेंगितज्ञानफला हि बुद्धयः॥
१५ सदयं हृदयं यस्य भाषितं सत्यभूषितम् कायः परहितो यस्य कलिस्तस्य करोति किं
१६ यदीच्छसि वशीकर्तुं जगदेकेन कर्मणा परापवादसस्येभ्यो गां चरंतीं निवारय १७
केदेसं दृष्टा दलेसरलता वाप्यसंस्पृशिता स्कंधे वंधुरता फले सरसता कस्यापरस्येदृशी
यच्चाध्व सहकार तेन पथिका धाम्न्यैर्दीर्घायुर्भव साधु साधु विधिना मे यावि नानिर्मि
तः १८ भुक्तं स्वादु फलं हृतं च शयनं शाखाग्रजे पल्लवे हृद्या छाया परिप्रीतलं च हृदि
तं पीतं व्यपेतक्रमः विश्रांता सुचिरं कृता च मनसः स्वास्थ्यैः किमत्रोच्यते त्वं सन्मार्गत
रु र्वयं च पथिका भूयात्पुनः संगमः १९ स्नेहं विमुच्य सहसा खलतां भजन्ते योग

सु. सु.
१५
15

दनपीड्यवशान्नियतंनिलाले अस्मानवेहिकलमानलमाहृतानां येषांप्रचंडमुशलैरव
दाततैव २० अहोवतविचित्राणिचरितानिमहात्मनाम् लक्ष्मींतृणायमन्यंतेतद्भारेण
नमंतिच २१ मुहूर्तमपिजीवेततनरः शुक्लेनकर्मणा नकल्पमपिजीवेतनरःकृत्स्नेनक
र्मणा २२ करंप्रसार्यसूर्येणदक्षिणाशावलंबिता अद्यकेनैवनैवात्मादिवसोपि
लघुःकृतः २३ बीजंकिंचयनमात्रेवपतामसूडिकाद्रूपा केवलकृषियमेयंपरो
पकरणेकृतः २४ किंतेनहेमगिरिणारजताद्रिणावायस्याश्रितास्तरवस्तरवस्तएव
मन्यामहेमलयमेवयदाश्रयेणकंकोलनिंबकटुकाअपिचंदनानि २५ कौशेयंकृमि
जंसुवर्णमुपलाद्दूर्वापिगोरोमतः पंकात्तामरसंशशांकउदधेरिंदीवरंगोमयात्
काष्ठादग्निरहेःफणादपिमणिर्गोपित्ततोरोचना प्राकाश्यंस्वगुणोदयेनगुणिनो

५४

मणिर्लुंठति पादेषु काचः शिरसि धार्यते क्रयविक्रयवेलायां काचः काचो मणिर्मणिः २७
नवनीतोपमा वाणी करुणाकोमलं मनः एतच्चिह्नं कुलीनानां विनयावनतं शिरः २८
गुणिगणगणनारंभे यस्य न जिह्वा ससंभ्रमा पतति तेनांबा यदि जननी वद वन्ध्या की
दृशी भवति २९ न दूषयत्येव सतां चरित्रमारोप्यमाणोपि खलैः खलत्वम् किं सा
रमेयैरमरापगाया लीढं पयः क्वापि भवेदपेयम् ३० एकैकस्यापकाराय प्राणान्नासा
महे कोपि प्रत्यहं क्रियमाणस्य शेषस्य स्कृतिनो कथं ३१ अलंकरोति जरा राजामात्यभि
षग्यती विडंबयन्ति पण्यस्त्रीमल्लगायकसेवकान् ३२ कदाचिन्न महत्कार्यं लघुरेवोपयु
ज्यते किं हरीकृतदीयाद्वीन्दूर्वी सेमायवाहना ३३ कोटिद्वयस्य लाभेपि नतं सहंशाजेय
नुः अवंशजस्मरस्य यो लब्धसद्गुणलिप्सया ३४ सपक्षो लभ्यते लक्ष्यं यत्र मुक्तोऽपि यत्र का शिरः

सु॰ सु॰
२६
16

कोतिभारस्समर्थानांकिंदूरंव्यवसायिनाम् कोविदेशस्सविद्यानांकःपरःप्रियवादिनाम्॥ ३६
सन्तएवसतांनित्यमापत्ताराणहेतवः गजानांपंकमग्नानांगजाएवधुरंधराः ३७ तेगा
त्मानांतेगतरासमर्थामनोरथेष्वपितेननीचाः यारायराएवयरायराणांनिदानदाहौ
वृभिदाननद्यः ३८ विद्वानेवहिजानातिविद्वज्जनपरिश्रमम् नहिवंध्याविजानातिगु
र्वीप्रसववेदनां ३९ विद्वत्कविताकविनातदितरकविनातकेवलंकथिता सन्कुल
जायाजायातदितरजायातुकेवलंमाया ४० अयष्करोषिमन्तानिमूर्झायारयसे
त्तणात् दोषस्तत्रैवजलयेरतलंरतलंत्वणंत्वणं ४१ अद्यापिनोज्झतिहरः किलकाल
कूटंकूर्मोविभर्तिधरणीखलुपृष्ठभागे अंभोनिधिर्वहतिदुःसहवाडवाग्निमंगीकृतं
सुकृतिनःपरिपालयंति ४२ दिग्गजकूर्मकुलाचलफणिपतिविधृतापिचलतिव

ण्येयं प्रतिपन्नामलमलसमसमानचलातिविवंस्तुगोतेपि ४३ प्रकोसिभुवनभोरेमा
ऽरुः वक्रोशिरोयरांक्षेप लब्ध्यकस्मिन्दुःखिनिभवंतिहःखिनानिभूतानि ४४
अथसतांनिरूपणं गतार्थानेवशोचंतिनकुर्वंतिमनोरथान् वर्त्तमानेनैवक्षिप्यं।
तितेनमेपाडवाःप्रियाः ४५ निरीहस्यनियानारिनप्रकाशंतिमेदिनीम् सांगोपांग
गनिर्दिष्टंभस्यनगोपयंतिकामिनी ४६ संतोषामृततृप्तानांयत्सुखंशांतचेतसाम्
कुतस्तद्धनलुब्धानामितश्चेतश्चधावताम् ४७ पीयूषमिवसंतोषंपिवतांनिर्वृतिः
परा ऽखंनिरंतरंपुंसामसंतोषवतांपुनः ४८ सर्पाःपिवंतिसलिलंनचदुर्बलास्तेशु
ष्कैस्तृणैर्वनगजाबलिनोभवंति कंदैःफलैर्मुनिवराःक्षपयंतिकालंसंतोषएवपुरुष
स्यपरंनिधानम् ४९ दानेनतुल्योनिधिरस्तिनान्योलोभाच्चनान्योस्तिपरःपृथिव्यां

स्. सु.
१८
17

विभूषणं शीलसमं न चान्यत्संतोषतुल्यं धनमस्ति नान्यत् ५० अथ सत्संगनिरूपणम्
संतप्तायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न ज्ञायते मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं
राजते स्वातौ सागरशुक्तिमध्यपतितं तज्जायते मौक्तिकं प्रायेणाधममध्यमोत्तमगु
णाः संवासतो जायते ५१ किं केवलस्य काव्येन किं कांडेन धनुष्मतः परस्य हृदये ल
ग्नं न घूर्णयति यच्छिरः ५२ विद्वत्सु सत्कविवचो लभते विकासमन्धात्रेषु कद्मलस
मं मलमिव जडेषु स्वातंबुशुक्तिवदनेषु तदेव मुक्तामुक्तैव पंकजदलेन रजस्तु किंचि
त् ५३ सत्संगाद्भवति हि साधुता खलानां साधूनां न हि खलसंगमात्खलत्वं आ
मोदं कुसुमभवं मृदेव धत्ते मृद्गंधं न हि कुसुमानि धारयंति ५४ किं ध्येयं किं ध्यासमा
नाकरिलोवतदर्पणे लघवः आश्रयवशान्न पुंसां गरिमा लघिमा च जायते नित्यं ५५

स्थानं प्रेषीमं नवसं [illegible]स्थाने स्थितं कीर्तिकोऽपि सूर्वं जेनामि नागेंद्रतवश्रा
वंकंठे स्थितो गजेसिश्शाकरस्य ५५ अस्मतो संगदोषेणसाधवो यांति विक्रियाम्
स्वयोधनप्रसंगेण भीष्मो गोहरणे गतः ॥ ५० ॥ महाजनस्य संपर्कः कस्य नाहूतिका
रकः पद्मपत्रस्थितं वारि धत्ते मुक्ताफलश्रियम् ॥ ५८ ॥ स्थानभ्रष्टान शोभंते दंताकेशा नखा नराः स्थाने स्थितान्तु शोभंते पवित्रत्वं भजंति हि ॥ ५९ ॥ इति श्रीसुभाषि
तमुक्तावल्यां सुजनवर्णनं नाम षष्ठो मुक्तामणिः ॥ ६ पोतो दुस्तरवारि
राशितरणे दीपोन्धकारागमे निर्वाते व्यजनं मदांधकरिणां दर्पोपशान्त्यै सृणिः ३
स्येत्थं भुवि नास्ति यस्य विधिना नोपायचिंता कृता मन्ये दुर्जनचित्तवृत्तिहरणे धाताऽपि
भग्नोद्यमः १ दुर्जनः परिहर्तव्यो विश्वासो नैव कारयेत् मुखेव हंति माधुर्यं हृदि हालाह

सं विक्ष ४

उ. मु.
१८
18

जिह्वे केवसतामृभेफणिभृतां सहस्रशस्त्रामतान्तास्मै वविभावसोनियमितार्थद्वात्रिंकेयस्य
च पौलस्त्यस्य दशैवताः पाणिपते जिह्वासहस्रद्वयजिह्वाललक्षसहस्रकोटिगणितानानोऽदुर्जे
नानां मुखे ३ आक्रोशितोऽपि सुजनो न वदत्यवाच्यं निष्पीडितोऽपि मधुरं स्रवतीक्षुदण्डः
नीचो जनो गुणशतैरपि सेव्यमानो हास्येन तद्वदति यत्कलहेऽप्यवाच्यम् ४ स्वमस्ता
दपि लब्धे नीचः प्रायेण दुःसहो भवति रविरपि न पतेति तादृग्यादृक् पतति वालुकाति
करः ५ क्वचिदुष्णः क्वचिच्छीतः क्वचित्साधारणो मतः नैकरूपः खलजनस्त्रिपा
तद्वज्ज्वरः ६ दुर्जनस्य च सर्पस्य वरं सर्पो न दुर्जनः सर्पो दशति काले तु दुर्जनस्तु पदे
पदे ७ दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् मणिना भूषितः सर्पः किमसौ
न भयंकरः ८ सर्पः क्रूरः खलः क्रूरः सर्पात्क्रूरतरः खलः मंत्रौषधवशः सर्पः खला

लंकेनोपशाम्यति ९ खलः सक्रियमाणोपि ददाति कलहं सताम् दुग्धधौतोपि
नो याति वायसः कलहंसताम् १० सोहं न योम्बा वाहेपमलमेकैव सात्दमा ग्रज
न्मसिद्धकौटिल्यहल्लस्य च खलस्य च ११ धातस्तात चराचरस्य रचनालब्धप्रति
ष्ठात यातः किं वस्तु रीदं हृदयं विरचितं चान्नर्यही नकृतं आन्नंस्ताडुस्त्वयामसंवि
रचितस्थलेन बीजेन किम् निर्बीजो वनिताकुचो विरचितस्थानर्थही ही कृत
म् १२ धातस्तात नैवबहू षणामिदं यन्नाम कस्तूरिका कान्तारान्तस्थारिणां च एष
तां नार्यै कृता मृत्यवे यद्येषापिशुनस्य कस्य रमता कन्दे कृता चेद्धवेन्कीर्त्ति स्तव
लनिग्रहस्तु भये निर्दोषता ते भवेत् १३ गर्जति शारदे न वर्षति वर्षति वर्षास्तु निःस्वनो
मेघः नीचो वदति न कुरुते न वदति साधुः करोत्येव १४ येनिर्धायनिजकं दरोदरे

नी॰ भा॰
म॰
१५
19

रलितं दितिभृतैरहङ्करान्न तांगास्तिरपति संस्मर्थेन ह्यासन्नुपकृतेन गृह्यते १५ अ
विनीतो भृत्यजनो नृपतिरदाता शठानि मित्राणि अविनयवती च भार्या मस्तकशू
लानि चत्वारि १६ शशी दिवसधूसरो गलितयौवना कामिनी सरो विगतवारिजं मु
खमनक्षरं स्वाकृतेः प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनो नृपाङ्गनगतः खलो म
नसि सप्त शल्यानि मे १७ काकः काञ्चनपञ्जरे विनिहितः पद्माकरे कौशिकस्त्वश्वा
हेम्ना विनियोजितो हृतवहे हव्ये सलाङ्गुः कृतम् सर्वं तेन कृतं किमत्र बहुना म
र्दूमहावृषान्तु ये ये नाज्ञानवतामहीयसि पदे नीचः समारोपितः १८ अरण्यरु
दितं कृतं शववपुषेरुद्वर्तितं स्थलेऽब्जमवरोपितं सुचिरमूषरे वर्षितम् श्वपुच्छ
मवनामितं बधिरकर्णजापः कृतो धृतोऽन्धमुखदर्पणो यदबुधो जनः सेवितः १९

स्यादरिद्रेहृदयेवचःक्रकचेकर्कशम वाणीकंस्मातानांमेतदेवहिलक्षणम २०
च्चवर्णागिलनेचापिकेपितेस्वाशितया वचोचेचगंभीरवर्ज्जैवेपाठकेनतु २१ उपकारेष्ववरः
प्रत्युपकारेचमध्यमस्थः नीचस्त्वदपिनकृतेउपकारवशाद्भवतिप्राप्ततम २२ नतथादह
तिदवाग्निर्नसूर्य्यकिरणानपन्नगःक्रुद्धः स्वजनापजनितःपरिभववह्निर्यथा
दहति २३ यएवराजन्मृदुमंदभाषीसएवयत्नात्परिशङ्कनीयः अम्भोहि
मग्नस्यदिवाकरस्यमरीचयस्तीक्ष्णतराभवंति २४ दुष्टकर्मफलिदष्टजनाली
रोषभीतकृतयेद्भुमिषेण यत्तथाविषिविवेशसपार्थैर्मयोभवितिभारतकारः २५
गृहजोदयतेस्वदुर्योगयेपरदोषहत्यदिव्यचक्षुषः स्वगुणोच्चगिरोमनिव्रताः
परवर्णग्रहणेषुमायवः २६ अकामयान्यपिनैष्ठमहत्पारवाच्यानिचिरायगोपि

पितस्य विपरीतस्यथात्मनागुणान्स्पृशमाकोग्यालमार्य्यचेतसाम् २७ स्वोके
सु. सु. नोन्नतिमायाति स्वोकेनायात्यधोगतिम् ग्रहोचसहस्रीचेष्टान्तलाकोटेः व
२°
२० लस्यच २८ जाड्यंह्रीमतिगण्यतेव्रतरुचौदंभःशुचौकैतवंशूरेनिर्घृणताहृटौ
विनमतादैन्यंप्रियाभाषिणी तेजस्विन्यवलिप्तताम्रुखरतावक्तर्य्यशक्तिःस्थिरे
ताकोनामभवेत्सगुणिनांयोदुर्जनैर्नांकितः २९ कोर्थान्प्राप्यनगर्वितोभुविन
रःकस्यापिदोस्तंगताः स्त्रीभिःकस्यनखण्डितंभुविमनः कोनामराज्ञांप्रियः कः
कालस्यनगोचरान्तरगतः कोर्थीगतोगौरवंकोवादुर्जनवागुरासुपतितःक्षेम
नयातःपुमान् ३१ इतिश्रीसुभाषितरत्नावल्यांदुर्जनदोर्जन्यवर्णनंनामसप्त
मोरत्नमणिः ७ केयूराणिविभूषयन्तिपुरुषंहारानविभूषयन्तिपुरुषंहारा २°

नचंद्रोज्ज्वला न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालंकृता मूर्द्धजाः वाण्येका समलंकरो
ति पुरुषं यालंकृता धार्यते क्षीयंते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषितम् १ का
लाभो गुणिसंगमः किमसुखं प्राज्ञेतरैर्मित्रता का हानिर्विनयच्युतिर्निपुणता का
यमतत्वे रतिः कः शूरो विजितेंद्रियः प्रियतमा कानुव्रता किं धनं विद्या किं सुखमप्र
वासगमनं राज्ञा किमाज्ञाफलम् २ विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नमंतर्धनं
विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः विद्या बंधुजनो विदेशगमने विद्या
परं दैवतं विद्या राजसु पूज्यते किमपरः विद्याविहीनः पशुः ३ विद्वानेव हि जानाति
विद्वज्जनपरिश्रमम् नहि वंध्या विजानाति गुर्वीं प्रसववेदनाम् ४ शास्त्रोपस्कृतश
ब्दसुंदरगिरः शिष्यप्रदेयागमा विख्याताः कवयो वसंति विषये यस्य प्रभोर्निर्धनाः १

सु॰ मु॰

२८

२१

नज्ञांशुवस्तुपायिपस्यपतितैस्सार्थैर्विनाऽपीश्वराः कृत्स्नास्यास्तुऽ कृपरीक्षिकाहिम-
णायेयैराषैनःपातितः ४ हन्तव्योऽतिनगोचरत्तु मवयेउमानियत्सर्वदाप्यर्थिभ्यः
प्रतिपाद्यमानमनिशंशाश्चातिहृद्यंपराम् कल्पान्तेऽपिनप्रयातिनियत विद्या-
ख्यमन्तर्द्धनंयेषांतान्प्रतिमानमुज्झतनृपाः कस्तैसमंस्पर्द्धते ६ अस्त्यस्याऽपिच
नस्समस्तपरितापर्य्यंतसर्वीतलेसमन्येवाऽसममलपास्त्रकृपालाः केचित्कचि-
दूर्जः एकस्तत्रनिरादरोयदिभवेदन्योभवेत्सादरोवाग्देवीवदनाम्बुजेनमपिच
कोनामदीनोजनः ७ विद्याचेदऽस्तिकाचिंतावराकोदरमारणे शुकोऽप्यऽपाठन-
भाऽऽभोतिरामरामेतिकीर्त्तनात् ८ यनहीनोनहीनस्तुयनेवाकस्यनिश्चलम् वि-
द्याधनेनयोहीनस्सहीनस्सर्वकर्मसु ९ इतिश्रीसुभाषितमञ्जावल्यांविद्याप्रश-

सनन्त्वामाऽप्येमोमुक्तामतिः ५ कुतोऽप्यागतमुत्कटैर्विषादैः कापि गच्छति
गतेनैकशपत्तित्तानुवनस्यचयनस्यच १ यत्नेनलब्धातावन्नकथमपितयाप्यस्थिति
यतेविनाशेनाशोवातनवसतिवियोगोह्युपययथा अवल्पादःश्रेयान्किमत्रकथ
यपथ्यास्यविलयोविनाशेलब्धास्याव्ययपतितरांनतत्रनुदयः २ दायादास्पृहयं
तितस्करगणामुष्णंतिवेश्मभूजोगृह्णातिछलमवल्पकालयमुक्तन्तभस्मीकरोति
द्रव्यात् अम्भःप्लावयतिक्षितौविनिहितंयक्षाहरंतेभृशंपाठुर्हरेतात्तनयानयंति
नियतेपिक्षिप्तान्यधीनेधनम् ३ श्रीपद्मतेहसमिकिंत्वयनोपमृहलक्ष्मीस्थिरान १
भवतीहकिमत्रचित्रम् किंत्वनपश्यसितद्दीजलयंत्रसंस्थारिक्ताभवंतिभरिता
भरितास्तुरिक्ताः ४ इतिशुभाषितमुक्तावल्यांसम्पत्तिचलाचलनिरूपणंनाम

स्तु॰ मु॰
22
२२

नवेमोमसक्तामणिः ४ मायाह्रीत्यपमंगलेऽप्रजरतिस्नेहेनहरींत्वचस्त्विषेतिप्रस
तायथारुचिजरूपेवाप्युदासीनता नोज्जीवामित्वयाविनेतिवचनं ————
————— तन्माशोत्पादयतायथालम्मचितंकठेत्वयिप्रस्थिते इत्यालोच्य
मृग जलचरप्रारंभविज्ञायकप्रादुर्भूतकदम्बकोरकचयेद्दष्टिसमारोपितः १ दा
रिद्र्योपहतायथायनविधिंचा चकरप्रभाकामार्त्तस्तकरणीत्वयापरिगतसंछूज
नेभोजनम सक्तिक्षुप्रसूत्रगुरुविधोगविधुरोवत्सोयथामातरंरतरटत्तेसततेस्मरामि
मनसामेलापकंदुर्लभम २ नित्यंब्रह्मयथास्मरंतिसनयोहृसायथामानसंसा
रंभाःस्फुटवल्लकीवनेषुतांध्यायंतिरेवांगजाः पुष्पंहर्षनलालसाःप्रतिदिनेनि
त्यंस्मरामोवयंयन्यःकोपिसवासवासरीहिमेवतायत्राववयोःसंगमः ३ यथास्मरं

२२

तिन्नो मृतं यद्युराधीक्ष्पीडिताः मराला: पद्मिनीहृंदं तथाहं तव दर्शनम् ४ यथास्मरंति गोवत्सं च
क्रवाको दिवाकरम् सतीस्मरंति भर्तारं तथाहं तव दर्शनम् ५ यथास्मरंति गोवत्से । इंदुं कैरव
णीव कोकवदलीदम्भोजती वल्लभं मेघं चातक मण्डलीव मधुपश्रेणीव पुष्पाकरं माकंदं पिक
हृदटीव नकृणी वाल्मेश्वरं प्रोषिता चेतोहन्निदिनं मम प्रियसखे त्वां हन्त्कांक्षते ६ अलियथ
पिसर्वेश्चली रंगीरजनमाश्रिते रमते नैव हंसः समानसंमानसं विना ७ क्वाशिरसि वनं वेडपंकजा
नां क्वहृद्यः क्वचकुमुदवनाली कौमदी बंधुरिंदुः विरपरिवय पूर्वदाप्रायसौ सज्जनानां त्वहिवल
ति हि मैत्री हूरतोपि स्थितानां ८ आरंभगुर्वी क्षयिणी क्रमेण लघ्वी पुरा वृद्धिमती च पश्चात् दि
नस्य पूर्वार्द्धपरार्द्धभिन्ना छायेव मैत्री खलसज्जनानाम् ९ दुर्जनविभवविनाशा प्रियजनसंदर्शिता ।
नि वाक्यानि कथितान्यपि कथ्यसखे त्वां पुनरपि तान्येव तान्येव १० केचित्पिबंति पानीयमपि

श्रृ मृ·

२२

23

नारीनिरीक्षितं निशाम्यवार्पितं प्रश्रयदीपकैस्तैलमश्नुते ॥ ११ ॥ यथैवं तत्र प्रीतिस्तयोर्हृदयस्य येन।
पि न स्यान्मदायते क्वापि रविरागो वयोरिव ॥ १२ ॥ मनोभूर्मोजातामहत्वानिवपलायाविधिनवशा
त्वाविद्वैर्नैयाप्रवरगुणपुञ्जनयनविर्जी महासमेत्रातिस्फटितविगलितैर्वाक्यसलिलैः येषां येन
म्लानिं व्रजतिमण्डलास्य हृल्लतिका ॥ १३ ॥ प्रीतिलतेयं हृदयालवालवालेहवावामनस्सारिणी।
भिः ग्रहणीशोभित्रलयाभिवृद्धिपयाचस्मपल्लवशालिनी स्यात् ॥ १४ ॥ इयं प्रीतिर्वल्ली हृदयभवि
दैवान्मदिता तथापतन्नायदा मण्डलस्वलापायबलेला यद्येनां स्फीत पिशुनजनदवो
पदहनोद्दहत्यंतशोषं व्रजतिनविरेणापि च यथा ॥ १५ ॥ केर्तोमेण लमस्थः प्रवाणुरविः पद्माकरः
प्रस्थितः क्वाप्याणाम्पटलेक्वावह्निमिकराः क्वालीक्वावामालती हृदयस्थितहसहृदमावितक्वाव
सरोमानसं यद्यः स्यापि मतं स्वकमेव शान्ताहरोपि न दुर्लभम् ॥ १६ ॥ पतंगोरंगावत्प्रीतिः शमनाणां

२२

त्वणंभवेत्त चोलसंनिरुग्गोवसन्तोप्रीतिःस्वनिस्थुला १७ दीवेणालग्नालोदकायहिगुणदन्नाः
पुरानेविलाः द्वीवेतापमवेदतेनतपसायाम्लोकृशानोऽजनः गतेरपावकस्तस्मनास्त्वदभव
हम्मुन्तस्मिन्नापदं घनतेनजलेनशमयतिहिमतामेत्रीपुनस्वाहशी १८ दूरस्थोपिनदूरस्थो
योवमनसिवर्तते हृदयोतायसपैतसमेपस्थोपिदूरतः १९ इतिसुभाषितमुक्तावल्यांप्री
तिप्रकरणवर्णनेनामन्दपञ्चमोमुक्तामणिः १० वयमेवपुराभूपंभूपमेवपुरावयं इदानींमे
तरेजानेभूपंभूपंवयंवयं १ हारोनारोपितःकण्ठेमयाविश्लेषभीरुणा इदानींमन्तरेजाताःप
र्वतस्सरितोद्रुमाः २ प्राणेशाविज्ञप्तिरियंमदीयातत्रैवनेयादिवसाःकियन्तो संप्रत्ययोग्या
स्थितिरेषदेशेकरायदीदोरपितापधेति ३ नीताःकिंननिशाःशशांकधवलानाघ्रातमि
दीवरं किंनोन्मीलितमालतीसुरभयःसोढाःकदम्बानिलाः झंकाराःकमलाकरेमधुलि

स्तृ. श. २५ 25

हं किं वा मया नाश्रुतो निर्व्याजे विधुरे स्वभावहृतिमां यन्नाभिपन्नो भवान् ४ प्रस्थाने वलयैः
हातं प्रियसखैवरश्रुभिरजस्रं गतं धृत्या न क्षणमासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तुं पुरः यातुं निश्चितचे
तसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता गन्तव्ये सति जीवितप्रियसुहृत्सार्थः किमुन्मुच्यते ५ गते प्रे
मावधे प्रणयबहुमाने विगलिते निवृत्ते सद्भावे प्रियजन इव जने गच्छति पुरः तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रे
क्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसान्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयं ६ इह हि विस्मः
कामो वामस्त्वं तु कृतेनतनुं दिवसगणनादूरन्यस्तायं च पतितगणोपमः त्वमपि वशगो मा
नव्याधीविचिन्तय यथा नाथ हे किसलयपतनुर्जीवितमिवं कथं प्रसरात्मनः ७ शालेश्यागणवा
टिकपरिसरे हूतद्रुममञ्जरी सपत्नीव गालेपटहरणाद् गगनतो धोभिनी मनेपस्थितन्तु
मनुरीयमकलेना स्थायवालास्फुटं कठधौतनिरोधकम्पितकचालामोक्षमेरोदति ८

२५

नष्टेमहाविरहवह्निशिखावलीभिरापाण्डुरस्तनतटेहृदयेप्रियायाः तन्मार्गवीक्षण
निवेशितदीनदृष्टेर्नूनंछगच्छमितिबाष्पकणाःपतन्ति ९ दिनोविनोदोनरतिर्नापितल्पो
विनादमायातिसुखंत्रियामा उद्वृत्तमेतद्वपुरस्यकाचिद्विहरस्मरेतीवसमापनिद्रा १०
इतिसुभाषितरत्नकावल्यांप्रियवियोगेनितंविनीवचनवर्णनंनामेकादशोमुक्तामणिः
ॐसुरगमविरहविनतकेदनमसिसहाविरहोतनरगमानाद्यैः मेघागमेस्वयटेकात्रिभुवनमपिन
स्पृशविरते १ यदामेघोवरीवर्तिमरीमतिचमारुतः नीलकंठोमरीमर्तिनरीमसितदा
प्रिये २ क्वचिद्दष्टोपवःक्वचिदपितांडवमिव क्वचिदाघ्रकोशेऽहृत्तऊटनमोरम्य
स्वभगः क्वचिद्धारोधाराक्वचिदपिमयूरीकलरवः कथंकारंप्राणान्भवतितवपकेकृ
हम्रवि ३ मधुकरमाक्रुरुशाकविचरेकुमपुऊस्हमेघ घनतोदिनपानदालिताक

कंघीर

सू. मु. पंचतेमालतीमिलति ४ सौमित्रेननुसेव्यतांतरुतलंचंडांशुरुज्जृंभते चंडांशोर्निशिका।
कथारघुपतेचन्द्रोयमुन्मीलति वत्सैतद्विदितंकथंनुविदितापत्तेकुरंगंयतः क्वासिप्रेयसि
२५ हाकुरंगनयनेचंद्राननेजानकि ५ आयातियातिपुनरेतिपुनःप्रयातिपश्चात्कराणिविधुनो।
तिधुनोतिपदैः उत्कम्पबाहुमभिजल्पतिमन्दकंठंकान्तावियोगविधुरः खलचंचरीकः ६ पा
गासिक्तः स्थलकमलिनीस्त्वन्मयास्यावाले हरीभूतेप्रतनुमपिमांपंचबाणःक्षिणोति
घर्मान्तेस्मिन्विगणयकथंवासराणिव्रजेयुः दिक्संसक्तप्रबलघनव्यस्तसूर्यातपानि ७
इतिकान्तावियोगभरटवचनानि स्मृतेव्याधयमितिहृन्दरम्भाविप्रलापवतोपितया सर्वं
नाथयद्दिष्टसदास्पदंतिविधिनातिस्मरत्वमभ्व पक्वमिन्नापिजन्मनिप्रियतमेजातिस्मरत्वेकृतः
प्राणाःपाथसमेत्ययाप्रवलितात्काचापिजन्मैकता ८ पंचत्वंतन्वेतिभूतनिवहःस्वांस

मवक्ष्यामि याज्ञां याचे ...... ह्रेगप्रणाम्याशिवमाक्ष्यापेपिम्रयादपि नद्वापीप्रवपुक्तदीय
मङ्क्तेटाम्योतिस्तटेयालये म्रोम्निधामनटीयवर्म्मानिपरातत्रा .... नेनिलः २ लाद्वालक्ष
ललाटपट्टमलिनत्वेकपूरमद्वागले वृक्रेकज्जलकालिमानयनयोर्लोकूलरागोपमः हट्टा
कोपविधायिमउतमिटप्रमाक्षिरंप्रयवा लीलालामवसोटवेमृगगहस्पाः स्वासासम्मामिगताः ३
वालेवालमृणालकोमलभुजेमज्ञालिमालालके लोलादोलितलोललोचनयुगेनन्वेति
यामोवर्य इत्याकर्ण्यमगाङ्गृद्दविरहिणीनेवांबुपीतानना सेएणदीमपरिपूर्णांवेङ्कवदनाविश्व।
स्मामोहंगाता ४ सालक्तकंशतदलादिककान्तिरम्यं त्रैाय्यामतिकराहणाल्पयेव त्रि
मृष्टया .... नयामगनेत्रयायत्लोभायपविक्षामिवमद्धिपदंविरेजे ५ स्वत्वेवामरहंहवि
लोकयमयनाडम्यायकिंचित्रणं निद्रावाजमपागतस्यमहमानिद्रापपतन्मेव त्रिस्र

म.म. ड्रुपरिश्रुंवनानतफलकामालोकयनाद्रसखेली लज्जानम्रमुखीप्रियेणमिलिताबालाविरंश्रुविता ९
२६ नवैधविज्रमव्दापोमरुमार्गेश्वापरः करोतिकस्यनेत्रांकीतेपिपासाकुलितमनः ७ इतिशुभा
२6 षितम्नज्ञावल्पाविवेयागनेयायाकपाव्यानेनामकाटशेम्नज्ञामणिः १२ विधिनापदको
हशंहातेस्टयंलोहमयंमतीवामम सहतातमभियम्नश्चकेहंटयेतातविनाकृताशानम १
गतेयश्चवनेवासः सीतानीतासतःपिता पकेकंश्चमहदुःखंसमस्तमपिशोषयेत् २ मामयो
मिलितेमवियेहिकारुणारीजीभवाभ्यर्थये भ्रातस्मतसम्गस्थिरीभवविरंस्यातिश्चखेनेटय मा
तासीकटयंरवेऊरूटयाएवंतमसमान्कुले सत्यंजीवतिलक्ष्मणेरुणमवाकमेटनयस्पन्दने २
सेयंपातोकिनीप्रयातिरजनीवीरस्यकाबस्पशः प्राणाःपश्यतवालरारघुपतेमायोप्यहंभज्ञ
ति रामोयावदिदंकिलप्पविरतत्तावत्समाभ्यागतो रानीलाचमहौषधीःकपिशुयोपीरीव

२६

धन्वंतरि ४ सर्वेदलयांतानिवृषापतनंतामसमल्लिया संयोज्ञाविशयोगंनामस्वर्णानेहि।
जीवनं ५ नितांघारंगैर्थकमिवशारणयातविनेयः द्वमःदानिवीफुंकरुहविरतासन
परता हृतसत्यसत्यव्रतनतकर्णाकाधकृतरण जगझातंस्तंभत्वयितनरलोकांतराग
ते ६ शुभ्रांतपान्निविपन्निश्चांनापरसवेङःलेपः व्रलहृत्पाश्रमेधाध्यानापरंशुणपाप
घः ७ भूपिहानिमृगांबोनिकुंवतिमलेमृघाभिनालिंप्यते वारिवृष्णतटैवनाप्तिभवता
कांतेनमंसेटारि हालंवादरकुंभमौक्तिकमणिःसामिममेकावली शालंयवागाटमणंकस्यभ
वतोलंकेश्तिहारमः ८ विधिनाह्वानमयवेशमेतउमाकामनवधेविश्चिता स्वनवापिहिम
श्रयकुमेगानभनेपतनापमंजरी ९ शशिनामहमानिसर्वीसहमेवेननशिहिलीयते प्र
मदापतिवत्मंमाइतिप्रतिपन्नहिविवेतनेरपि १० श्रयवामममभापविसवाशांतिःकालि

सु॰मु॰ तपश्चेयमा पदनैमृतकर्णिपातितःस्नपिताताहिटपाश्चपालता ९ स्तजनितावटशेषरु
२० णाकरेणकृष्णत्वमलंकरणंभव: नटपितकृणभंगिकरोत्यसावहहकहमपाणिता।
३७ विये १० इतिसुभाषितमुक्तावल्यांदु:खितरूपणंनामचतुर्दशोमुक्तामणिः १४ कार्य त्रयोदशो १३
नृपकृपाकृतावरणयोस्क्ययस्पनीवीमाणीग्राहामधनिवाडितापरिजनेकिंविद्वनिह्नाय
ति कस्मात्कथ्यतियावटालिङ्गलितानावहिधि:प्रेरिता काश्मीरीकुचकुंभविभ्रमभर:
प्रीतांशुरशुपत: १ अद्यापिशीतद्युतिरात्मविवेनिर्मायनिर्मायपुनर्विभाति अस्यामुखस्य
घनलोचनाया:कान्तेनशान्त:शादिशप्रियाया: २ नलिनमलिनंविवस्पतिहृषतीस्पृश
तितटीतलेण अपिवंजनमंजनांकितेविट्पातेकृविरागदुधिपर्यम् ३ मधुतिहतिवा।
वियोषितांहृदिहालाहलमेवकेवलम् अतएववाहिपीयतेयतोहृदयंमाहिभिरवनताग्रते ५
२०

अस्माकंवत्समण्डलेप्रथमतःपत्याकरःपातंने कांचित्कुंतलमध्यदेशविषयांनत्कास्तमस्त
इन्द्रियः ३ स्वालोलव्यजंचैपयोरुहहशोयेनैसृनीलाननैः नेत्रीवाप्यपराभवविपद्दतेनैकिं
नाहशाजन्नतो ५ स्तनगतौनयान्योन्यमंडलीकमतोघतौ कांतेनयेनयाःसंधिर्विधातानव
शाकचेते ६ अनंगमंगलालंभऊर्माविवपयोधरे कस्यनातिंदृशौतस्याःकल्पपल्लवसन्नहौ ७
लावण्यामृतसरसीलीलातमसातिवितलकमलनयनाकस्यनमन्मथरीत्याऊहतेविधिना
ह्रतेचेतः ८ नेत्रानंदभुवःप्रमोदवसते रत्नाःऊर्केतेहवा स्तत्वंगमस्तनस्थूलशैलविगतत्वका
लतापाशतः विस्तीर्णेनघनस्थलीपरिसरे व्यामोहलीलाभर भ्रांतःश्रृंपतऊरंगाध्यास्यात्तिक
नःपंचेषुवाणाहतः ९ इंदेवारभिधीरितायतिपतेनानंदकंदस्थली प्राप्तंकल्पलताकरस्थि
नमपिस्थानंतातेरविस्मृतं विज्ञातातमयाजनेऽनपुलकैरावेदिनाविह्वला वाग्म्सेमानतरां

स्म.म. भंगैः लीलानिधेः श्रीयमुनो १० एतानि हरनेत्रविषप्रबंधदग्धस्मरविनाशानि यंत्रितानि के-
२८ शानि विस्मयकराणि नितंबिनीनां विश्वप्रयाणानि वनाधिविलोकितानि ११ मत्तद्विरदतुरगु-
गलप्रचयचन्द्रभिस्तारगुरुस्तुलादीमए रतिनिर्निमेषविभ्रमाल्लनयोमधनस्तुनति पंचशरः १२ किं
तेननयोरमृतवर्त्तिनिर्यविधात्रा धाकिमद्भुतपात्रि विधानलेखा संसारसारसममद्भुतविनगा-
त्यविरचितरत्नमेतदुपमनपतितिपंकजाली १३ एतस्य सस्त्रनभारभंगुरवतुरः पीत्वानितंबयुगली
मध्यंमज्जतिनाभिगर्त्तनिपतितं नाम्यवलंबं वृत्ति धैर्यं धेहि मनः कुरंगपतितानारोमावलीवा-
गुरा तांकिं भाति गगनागतनिश्वसितिनः किंवा विधेयं मनः १४ आनंदकारि मदनज्वरदर्पहा-
रिपीयूषपंकपरिहासरसानुकारि प्रेमप्रसारिपरमाभ्युदयानुकारि वामभ्रुवां मनसि वि-
नमनोविकारि १५ हसोत्कलकपोलपल्लनभरव्यालोलयामालया नेत्राम्भोरुहवक्त्र

पावलस्मेरोत्पलप्रोतया हृष्टस्वेदतनयात्रमंगविविधमैवंधानमभ्राकुलैः किंनस्यात्मदने
पिंडाविंतकरोब्राह्मस्मलक्ष्मीतनतः ॥ १९ ॥ यत्नेमप्रसवाः प्रसादमधुराः पीयूषहृद्योत्कराः
सांद्राः नंदकराः स्मरत्वरहरगलालास्त्रकाम्भुवः मानविंक्षलयंतितः श्रुतिपथान्नूत्राति
शेहमनः क्षात्वाक्षत्रविवारानिपुरकथामंवंपश्चितः ॥ २० ॥ उद्गतललनपवनादवनरङ्गगेव
हारावली रोमालीनवनीलमीलकहारविनीतलाकलिंदात्मजा त्रुणपतीर्थमिदं स्वपणमनन
कयचानयोः संगमे चंद्रामृतलिलाकुनायकृतवेस्तननवाकान्तुलात ॥ २० ॥ इति श्रीभाषि
नमकावल्यालललनाशुणाजयोनामअष्टावस्थामहकामतिः ॥ १३ ॥ १४ ॥ पदालमनपत्योनु चतुर्दशो ४६
सयतिमवविंजानविनया हठाशोषवाफंस्यपहरातिगात्राणितिमष्टंतं नषाक्कानापाव्यात्
स्निनमवोसवोहत्रनयनाक्रियानाम्याप्यंनप्रथमपरिहासेनववपुः ॥ १ ॥ गाफाशलषवि
५५

स.म. शीर्णंचन्दनरजःखुजःप्रसंगादिदं श्यामासंप्रतिकोमलांगिहृदयेत्वागोप्यमेवंवदामि गाढो
त्पीडहस्तमेवमाउलानयापादाग्रसंदंशके नाकृष्यावरमात्मनोयदर्विरंभूत्तेननन्यस्तनम् १
९० २९ करांकिमलयंधृत्वाविमार्गनिवासमसौ दिपतिममनोमालाशोषयदीपशिखांप्रति स्पृशाघ
२९ तिमङ्गः पत्युर्नेत्रेविहस्यसमाउला स्पर्शनविरतेनोरम्यान्तल्पीमजजमञ्जरीत्यते २ सहेतीं
नाहूताकिमपिकथयामीतिस्वजने समीपेवासीनामरसहृदयावादवहिता ततःकोसौं
पांतेकिमपिवदमाघ्रायवदनं रहोतत्वायम्मिलेस्वस्थमाविमयागाफमधुरे ४ कान्तेतल्प
मुपागतेविगलितानीविस्वयंबंधनाद्वासोविस्मृथमेखलागुणधृतंकिंचिन्नितंबेस्थितं प
तावत्साविवेदयहं रमणस्यांगसंगेपुनः कोसौकास्मिरतंतवाकथमितिवाल्पामपिमेत
स्मृतिः ५ संप्राउद्दहस्फूलयामरभसेतदैकराभ्याञ्जवा याकृष्टजघनीस्वकेकृतमयः

सेषाङ्कमूहृदयं नाभिमूलनिबद्धवत्सघमयीश्रीशानतातानया तन्माप्लेनवानवोहित
शिप्रेकोनीतः प्रदीपसमः ६ ग्राहृतेऊचघटेनतकृष्णस्याधुसेहृमनमेनेतिपिपातु ७ घतशि
घतमोरसिद्धागास्तुष्यहाहिरिवमौक्तिकहारैः ७ ग्रन्त्यकालपरिहासमनस्तनहृदयेनविद्धे
वपमेव हृहृतारहासिभर्त्स्यताभिनिर्दिपरामितवैरवलास्तु ८ ईहशास्यमहृतः कथमेत
हायवमकृरतीवरतेषु विप्रमायतमदर्पायहृग्योकाविदासनजनस्यमहृतव ९ ग्रंथिम
हृथयितहृदयेशोवासमः स्पृशयतिघनायाः रक्तवेसिकहृताधरांतेश्रीमण्डलः कृष्णनवारुषु
कूजे १० उन्नमस्यमऊवयहृमासंस्तुवतिश्रियतमोहृदहृन्या श्रंऊश्रंहृश्रंहृश्रंजमनोसंजलि
ननयतिमानघनायाः ११ प्रातेमकमथसंगरेणाहृतेश्रृंगपरमातनवती वासोदाङ्गबनस्यपीन
ऊवयोहारंस्तनौऊण्ले विवोहृस्यचवीटिकोस्तुवदनापाणौरणात्ककणौ हृहालंपवतेकेश

स॰मु॰ पाशानिचयेमज्ञोहिवंधक्रमः १४ लवंगाकर्पूरखाविभिनोनंतांबूलरज्ञोह्यमुखादिनापरम
३॰ मुखोनरेघः शुरुघेणसेवतेस्तनोनवेनस्यनरस्यजीवितं १३ अथस्तनवर्णनं तप्तैतैलेनापनेतैल
३० तूलीनांबूलत्तलीवसनेनकरुणाः तिम्नोश्चलापःकथितं ···· स्वशरीरिणांशुचिनभरेस्वावहस
शीतांशुशीतेसलिलेसुगंधेसरोवरेशैवलिनीतटानि शरीरिणांप्रीतकरंसरोजेग्रीष्मेपिहर्षाय
भवंत्यमूनि १५ कादंबिनीकेवलिकाकदंबः केदारकानाउपचउडिमेघ कलत्रिकाकेतकपुष्पा
पः केकारवैःप्राहर्षितर्षमूलं १६ इतिस्मभाषितमज्ञावल्याकामविलासवर्णनोनामैकविंशः। पंचदशो: ४
पोमज्ञामाणि: १४ महिलापाणामायेणबुद्धिर्नश्यतिदेहिनां वैदग्धीविधुरस्यापिसौभाग्यमेव।
कामिनी १ पापाःकादंवरीपाणिनोविवंशीकृतचेतसः जननीहापियायंतिजननीयंतिवापिया २
नजानंतिपरंस्वैवामयाघलतिचेतनः स्वामीपतिवराकांश्चस्वामिनंकिंकरीयति ३ मद्यपस्य

३॰

शाकस्यैवलठितस्पवतघ्ये स्तव्रयंतिस्रवेस्मनोव्याप्नेविवरशंकया ४ मध्यपातस्मोमसलो
नगनस्वपितिचूतरे गृहे चस्पमभिप्रायप्रका‥‥लीलया ५ वाहृएरोयानतोयानिकीर्तिं
कांतिश्रियः विचित्रचित्रनयनाविलेदंतिजलाविव ६ भ‥‥‥‥रीनग्निरावटीतिमशो।
कवत् दाहृत्वरातवङ्कसौरसराज्ञीलोलदीतिव ७ ऊर्वन्यतेगशैथिल्यंपल्लपयतीद्दिपा‥
‥ स्तब्धामत्रप्रापयंतिहालाहालाहलोपमा ८ मद्यास्वलीयतेनसर्वंत्त्णपावङ्किकणिव
विवेकसंयमोमानंसत्वं‥‥‥रूपालमा ९ दन्तनटन्नमायंचनातेचनहृतेहृतं मद्यास्विराया
स्विवह्नास्वविटतिमद्यपः १० गृहेवाहिवी‥‥‥परद्रव्याणिसृष्यैः वैधवैधादिनिर्मुक्तोत्ट
स्त्णनिसेयमद्यपः ११ नयनान्यरुणान्यूर्णायवचनानिस्वलत्‥ पदेपदे श्रमतिर्विपिवांत।
णीमटःप्रमत्तानामधुनाविडंबना १२ रत्नायपलन्याबन्धमेत्नटतसंश्रुच ‥गीत्निहंस्वमन्

सू॰मु॰ केस्वसरागणाषापकर्मणः ॥ इतिमुभाषितमक्तावल्यांमध्यावैकल्पनिदर्शनंनामषेवसो
मक्तामणिः ॥१ किंमानेनमवेरमाधु ······ नशृंपतिहृतेऊतः काहाहिःसधियांचकेगग
२८ ननाःसतंचाकिंस्यातसा जायतेप्रह्लतोगुणः ······ वशीकर्तुंममर्थोस्वके कोहनिसमरेन
31 णाहितिकहाकिंमघणांमनले १ अभिनवपत्रमातयः किंस्याद्वर्णाचनत्र्ये नवनमंवर्णाहि श्रु॰४
भिर्नृषेणं स्यादाघेनमहीमधीनकफलंमध्येहयंमाणाद व्यलेनेवतुरंगयामजसुमान्यंश
त्र संबोधनं येजानंतिवुधोतमालिनिनलेतेषामहंकिंकरः २ ऊवलयं । कस्मात्कामिन्यस
त्वंमेसरागंभवनत्रये अत्रादौकथितंश्लोके योजानातिसपण्डितः नांत्यमसूरोन्दत्यति [illegible]
नरगननवत स:४ [illegible]साऊतोन्तरं नहितकिया ······ कणापिनामिहूस्नखलापीमियोकोलि ४ ऊंससेवो
धनंकिंविदधतिकाविणांकेमवोगनेभिघकिकाते स्यनारिसणेनरवरनरकेकोवधीहामके
कसवर्णोनकृसमञ्जदायारीनशंकरः सहिकर्तानतवज्ञायोजानातिसपंडितः १ रत्नाकारीनभूपालोयोजानातिसपंडितः २ पिवतस्तेशरावेणवारिक
ह्वारशीतलंकेनेमोहुर्विदग्धेनहृदयेसन्निवेशितोसंधिगुप्रोयम् ३ भवानिशंकतोसेधूप्रतिदजायरायणः कर्तागुप्तः क्रयागुप्तागुप्तेसंबोधनंपदम् ४ २९

किं केवावर्षास्तुनस्तुर्विषमिहहरिणाकिंचिदृष्टैर्वावै विध्यांद्रकोविसर्पान्विधूयतितन्स्त्रमे
दावाग्निहरः ५ विभूषणेः किंचमंडनानांकीदृक्षुमावंद्रमसः उत्तश्रीः किमाहसीनाटशकंठ
११३ भीताह्वारामदैवरतात्ततमभः ६ कान्तयाकांतसंयोगेकिमकारिनवोफया अत्रापिकथितंस्त्री
केयोजानातिसपंडिता ७ तातेनकथितंपुत्रलेखोलिखममाज्ञया नतेनलिखितोलेखःपितु
राज्ञानलंघितः ८ पादौधूपयमेपाल्लिभर्ताप्तलीप्रणोदिता नतयाधूपितोपादौभर्तुराज्ञानलं
घिता ९ द्वावसंतिप्रियानित्यंदानवारिविराजितः असावतिशयःकोपियदुजामपिनोद्यते १०
किमिभेश्लाघ्य..........................यमः उत्तः गरुडःकीदृशोनित्यंदानवारिविरा
जितः ११ अहंवीयेमयाहृष्टःकोत..........लोचनेसोन्नरंनैवजानातिसविद्वानेवसंशयः १२
अथप्रहेलिका मदामयामसैकेकेनामो..........स्तावली अत्रकस्टक्रियाकर्मवक्तोषा

स्तु·स एमासिकावधी १३ व्यामोहं तं वञ्छितं दंतभिटेतद्वितानि च कार्तिकेयामिदं स्तोत्रं के यो जानाति
समपाठितः १४ गौरीनाथर्समाहं च पष्ठइयाशशिनंदधौ स्वह्नोपिशोपिकाकज्ञो वषेणापिन
३२ हश्यते कोहामाते राजा धन्ना नावेयीश्वरमाधुवाः पौनेटदत्तकाजेशावेला .... वताः १६ ८९३
32 कथं संवोध्यते राजा स्वग्रीवस्य वकाप्रिया निर्हताः किं च वां केति किं जवंति मनीषिणः १७
वने जातात्वने समन्नावने ति ह्लतिनिस्पृशः पापहीनवसावेश्म यो जानाति समपाठितः १८
इहविश्व .... वस्पशौरेयौरेयौ वंश रावणमाहवे अत्राक्रियागुश्रेमर्यादादशावार्षिकी १९
नडाकांतेन२३ संध्यावदनवेलायां कोतेहिनोन्नसैः अत्राक्रियोगुश्रेमर्यादादशवार्षिकी २० जलमध्येदीप
तेदानप्रतियाहीनजीवति हातारोनरकं याति यो जानाति समपाठितः २१ वासनाद्वासुदेव
स्यवासितं भुवनत्रयम सर्वदेवनमस्कारा वासुदेव नमोस्तुते २२ इति स्तुभाषितं समस्ताव

पट्८३ 32

भूतनिवासोसि २

लंघ्यप्रसोत्तर .... ॐ .... विभाति .... वर पवमा
गाग्रहहृदयलैः क्रीडैतिपलिनोर्थिभिः १ भ्रूपल्लवप्रांतनिरालंबा .... स्थैर्यमीव
नमन्यतेसेवकात्मानापिस्त्रियं २ स्वार्थभिगामपणिक्रुसपरविंतानुवर्तितः सेदंतिक्रांत
देहस्यमेवकस्यकृतःस्वं ३ लभ्यतेभूमिपर्यंतंसमुद्रस्यमीरेरपि नकथंचिन्महीप
स्यहन्नातेकेनचित्कस्यचित् ४ मैनान्मूकः प्रवचनपटुर्वातलोजल्पकोवा हृष्टः प्रव ना०५
तिवञ्चनः हृरतस्तुप्रमादी क्षांत्याभीरुर्यदिनसहतेप्रायशोनाभिजातः सेवाधर्मःपर पार्श्वे
मगाहनैयोगिनामप्यगम्यः ५ अदत्तस्यहृयात्र शिष्वगाणेस्तदनदधाविविनहिंमाश्रयंतः
अपुनर्भवशोधनेशरीरंयास्यामावयमोनमःशिवाय ६ ननटानविटानगायनानपरद्रो
हनिबद्धबुद्धयः नृपसद्मनिनामकेवयंस्तनभारानमितानयोषितः ७ स्वात्मन्यवानोऽमन

स्तु·मु·

३३

नेपनानांयांवागुणानांऊत्यपःप्रजानां प्रनष्टशीलस्तजनःकुलानां मूलावपातीकठिनः
उद्धारः ८ अन्यायमन्त्राविनाशायहूरस्यानेफलप्रदः सेवितेमध्यभावेनराजावृक्षिरु।
कस्त्रियः ९ अतिपरिचयादवज्ञासंततगमनादनादरोभवति मलयेभिल्लपुरंध्रीचंदन
तरुमिंधनंकुरुते १० भोगिनःकंचुकासक्ताःक्रूराःकुटिलगामिनः सुदैर्दामंत्रसाध्याश्च
राजानःपन्नगाइव ११ विषमाःकठिनात्मानोनीचैर्नीचजनाश्रयः हिंस्रैरुपगतानित्यं
राजानःपर्वताइव १२ प्रासेहस्थितिर्ज्ञिपधिया· पतिर्विंतनीयमाराधितोपिस्यपतिःपरि
शंकनीयः अंकेस्थितापियुवतीपरिरक्षणीया शास्त्रेनृपेचयुवतौचकुतःस्थिरत्वम् १३
उत्तानानाप्रतिरोमपयंजस्वामिनाक्षिन्नेलघुन्नहे यन्त्रदाकंटकिनोबहिर्निरस्यापल्लिस्स
वयंसेहतान अ…तमय······ नमितानुन्नामयन्स्नतले मालाकारइवप्रपंच।

३३

वत्सरो राज्ञां चिरं जीवति १४ सत्यानृत्या च परुषाप्रियवादिनीव हिंस्रादयालुरपि चार्थ
परा वदान्या भूरिव्यया प्रचुरनित्यधनागमा च वारांगनेव नृपनीतिरनेकरूपा १५ निर्हेतुमा
नि: सेवा राजादीनां हा वोषिणः सज्जनान्यजनो ‥ १ सेनारोजनतयाविना १६ ग्रासन्नमेव
न्दयतिर्भजते समग्रं विद्याविनीतमकुलीनमसंस्कृतं च प्रायेण भूमिपतयो वनितालता
स्तास्त्वयः पार्श्वतो भवति तं परिवेष्टयंति १७ इति सुभाषितरत्नावल्यां नृपसेवनानामष्ट
ष्टादशो रत्नमणिः १८ पीतं येन पुरंदरस्य भवने क्रीडाविकेलीस्थलमेतद्यौ राकुरकण
पुरस्सरभिरवणीयमागाः पयः पातं पल्लववारि‥ मवधूपादार्पणप्रोल्लसत्कांतकि
तभेकमिन्नमहार्णोहिमः किमाश्चर्यमिति १ क्रुद्धो लूकनवप्रपातविशालमस्ताहिवे
त्वाश्चर्यं येनो ज्जं तिउरीमउहिवउमिले के चिटन्याहिमाः येन सश्च्नतरंगिणीविशाल

स्व॰
भा॰
३४
34

सहेसेमसंवर्द्धिता गंगातीरमापिष्यतेति कल्पयंतेराजहंसावयस्य २ सत्कृतंमंजपवि
त्रैभज्ञेकाकस्यानिर्मितेनविधिना दुर्गंधपंकमलिनेशैवालराजहंसस्य ३ यद्यपिदैवनि
योगाज्जगातिसरोनेकदाविदपियाते अवकरनिकरंकिंस्थाकवाज्ञाविराजहंसः ४
अपसरणमेवयुक्तंमौनंवातत्रराजहंसस्य कटुरतिनिकटवर्तिवाचाटबकोहि र
तेयत्र ५ कर्णालोहितनलोचनास्यचरणोहंसकृतोमानसात् कितद्यास्तिसुवर्ण
पंकजवनात्मंभःसुधासन्निभम् शुक्लाभावितशैवलस्थाकिलिविद्रुमा वैदूर्यरोहांकुवि
स्तकापिसंतिनेतानिहिभुकेणकर्णपुत्रीहीकृतम् ६ बकचूटकारसंतेशाविका
पिसांहे अपरुटितनदिन्याप्तिहिभवंतसीति ७ हंसयातिसराजखंडभीरनीरेल
लितगतिरिदानींरस्यतेराजहंसः ८ यस्येवानीहंसाविजनवसतिसत्तापमलिनो

निरीक्ष्यणांयेषाल्मणिविभजे त्वंतु निधयः ८ श्रीअंकाविख्यातिकियाखिरमेवहंसाति
गपोलमन्कालखवोलवशरीरवाष्पा कालाख्येमारोपृथ्वीकेनखपयमातामाधुर्जलेम
पटिशोषमपैतियत्र ९ इतिसुभाषितमुक्तावल्यांहसाहककथनमेकोनविंशो
मुक्तामणिः १९ अलिरयंनलिनीदलमध्यगः कमलिनीमकरंदमदालसः ।
विधिवशात्परदेशमुपागतः कुटजपुष्परसंबहुमन्यते १ येनामोदिनिकेश
रस्यनिचयेपीतंमधुस्वेच्छया भ्रांतंयेनमहाप्रवाहममलिनंगंडस्थलेदंतिनो नीना
येननिशाशशांकधवलापमोटरीशारदी सोयंभृंगयुवाकरीरविटपेबभ्रातिउ
हिंडतः २ येवर्धिताःकरिकपोलमदेनभृंगाःप्रोत्फुल्लपंकजवनस्थरतीभीकृता
गाः तेसांप्रतंप्रतिदिनंलपयंतिकालंनीवेषुवाकजसमेषुवटैवयोगात् ३

स स्तं भो ३५ 35

घेवाईनाकनकपंकजरेणुमध्येमंदाकिनीविमलनीरतरंगभंगैः तेस्नापयंतिविपिवशा
किलराजयोषदूतकस्यवजजगन्मलमार्जयंते ४ स्मराजवह्ना चितामिमावहसि
किंराजहृद्यनाथ योगीवयोगविनिमीलितनेत्रयुग्मः पिंगेरदहाणपिववाविघ्यो
पनीतेदैवाङ्गवंतिविपदः खलुसंपदोवा ५ होसंगितायायविवह्नानलतोप्तताप
संतापितोगतकरिशुगवमन्नशोक धातास्वहस्तलिखितानिललाटपट्टेकोवा
हराणिपरिमार्जयितुंसमर्थः ६ गंडस्थलेषुमदवारिषुबद्धरागमत्तभ्रमद्भ्रम
रपादतलाहतोपि कोपंनयातिनितांतबलोपिनागः सल्पेबलेनबलवान्परिको
पमेति ७ नीलंयन्नाह्नितपयः कवलितायस्मिनरुष्णुलाञ्जरात्ता पयत्ने ननिम
प्यघस्यतरसामध्यापितस्त्वत्र्भ्रमः तत्रस्थानिजलानिपंकलयतस्त्वंभाजिनीमेथन

कुलान्यस्त्वनन्तः करोद्भवतो लज्जापि नो जायते ८ यदि कश्चिन्मनेन्द्रस्य मूलं कीर्त्तिमर्द्द
नि कुलात्तद्रूपं तत्त्वमस्य योगं जोगनपवमः ९ इति स्वभाविन त्वज्ञावल्यां मधुकर˝ (
सेनयोरवस्थावर्णनेनाम विंशोत्तरज्ञानमणिः २० यः पुष्पाज्जरहते कर्मपुष्पमूते स्वहृद्दोशत्र
न ननस्य जायते विभ्रः काश्चिदपि कर्माणि १ मातापिता यदि वा लोभी क्रोधाहाय
दिवाभयात योन्यायमन्यथात्पत्ते सघाति नरकेनरः २ न तस्मात्सैर्न नाशाद्देन हृयेत
पहातिभिः कार्यसंसिद्धिमायाति यथा गुरुप्रसादतः ३ यं तस्मात्सर्वं ज्ञा दैलोक्ति
क्किद्दैत्तृपुस्तहितैः मंत्रिभिर्यायते राज्यं स्वलमैरिव संहितैः ४ श्रीरसाविधृतानित्यं
स्नेहेन परिपालिताः केशाग्रपिश्चनेत्येव निःस्नेहाः किन्तु सेवकाः ५ त्रिकालो
ल्यप्रसन्नानां जडमध्यनिवासिनो मध्यपानरतानां च नरकेनात्र संशयः ६

स्तु:
मु:
३६
36

हंहो मीन नतोदरे किमुदधिः किं कथ्यते स्वोन्नतः खिन्नः किं वडवानलात्खलु किं नः
कस्मात्स्वभावादहं इत्येष सागरकन्यकामुखविशोषिन्यालोकनेनाधिकं प्रोद्यत्कामज्व।
वि-- ति-- परः शौरिर्विशिवायास्तु वः ७ इहाश्राम्यदमंदमंदिरगिरिग्रावाणक--
----नैर्निद्रालोकमदाहृतैर्भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः यत्संसारकलाविवर्तन।
वृषाहेलालोकनेनाभसा यातायाममनेहिनं जलनिधेर्नौयापि विश्राम्यति ८ पायात्
श्रीजनपत्रभंगीमकरीमुद्राङ्कितोरस्थलो देवो वस्त्रजगत्याति मधुवधूवक्त्राब्जव
ज्योटयुः क्रीडाक्रोडतनोर्नवेन्दुविशदे दंष्ट्राङ्कुरे यस्य भूर्जातात्सफलयाब्धिपल्वलत
टोत्खातैकमुस्ताकृतिः ९ चंचच्चंडनखाग्रभेदविदलद्दैत्येन्द्रवक्षोदरक्ताम्भस्तु
म्पालललोद्भुतसटासंघातभीमाननः तिर्यक्कूटकठोरकोविघटनास्खलीगर्वी

३६

भवद्भिंमातंगशिरोणिवन्नाद्भिःसततंवैकुण्ठकंठादवः ११ स्फूर्जद्ध्योममधुव्रतोपरिविद्युद्व्या
लीढपादावृत श्रीशाङ्कातनसमीममपूर्वनक्रपाञ्चदेयोहरिः देवःपातननामवामत
नत्रयनेद्रविद्राविनोनीतःसोपिरमातलोद्दरजठरोकेनाधिवासवलिः १२ किंदोर्भ्यां
किमुकोमलेकोपनिघदाभंगप्रमोदेनकिं किंवदोहिगमननभास्वतिस्टोगोविशानाकिं(
नत्मना किंवातेनममाङ्गतेनतपसापीशहन्तोतोपिवै हिप्रातोजकतेत्परित्यज
शायोगमस्यघ्नानवः १३ नाभिध्याकिमङ्गवःकिममभवन्माडद्रिणीशेणका नाभ्य
ह्रिभ्रमकामेके...... प्रीणन्नग्रामजपः विप्राणांप्रतिमंदिरंमणिगणालिङ्गा
णिद्व्जाहतो ...... समपायमोपिमहिष्मणाम्भासितोद्घाहितः एष श्राम्यन्मदूर
कंदरोदरदरीब्याहृतिभिर्वाविधेः कलोलैरलमाज्ञलंजलगतालम्मावोभोफहूं

स्तु.
मू.
३८
37

श्रौत्सुक्यातरसास्फुराद्धिकसितावात्यासमाक्रोचिता श्रीअसंम्यपरितानतंस्तज्ञलिताःशौ
रेहंशः पातु वः १५ रेतोरक्तभयान्यमूर्तिभविताविष्णुत्रपरोदरा एपालोकेपककाले
वराणिगालितोयाद्दिरंभ्राणिघः मायागतेलनिपतितानिवस्त्रपान्तेम्मीलयंत्यादि
णि निवीनप्रणिधानिनित्यलमितिहृष्टेमडोस्तु वः १६ प्राप्योतोमस्तपाणुरीप्रभवतः
प्राहूहपयोयशुतिः बलिकालइवहिंडाटलयितादैत्येश्वराणांकिल कल्कीकल्कि
कलंकितांकलघुरोप्राग्भवउत्पद्यते कालप्यात्कमलालयापरिहृहृतोदेवःसवस्त्राय
तां १७ रवांदाःबलिगाःपरित्यजततटाःकोपरमाक्रमः कौपीनेत्यजनसेवनस्वरूपा
पारमस्थानिकं स्मृद्धांतइवोपिसद्भवनवामंदानिक्रोशोरुहेह रुद्राणीस्वरतप्रस
गविकलांखंडेडहृतमाणिः १८ पशुःपार्वतिनामकीर्तयनवेश्यानाडयिध्यास्यह

क्रीडाक्षेत्रे नृशिवः सा विस्फुटमिदं किं ते हृगालः प्रलिः नस्यागः किमकालकोनहिपञ्च
त्वामीनगोष्ठागवो दोलाविलनकर्माणीति विजयागौर्याः शिवः पातु वः २० रामोना
मब्रह्मवहे तदवलाभीतेति हन्तत्पिनवीब्रा पंचवटीवणे निवसितनस्याहृदाद्रावणः
स्तुत्वेस्य सप्रातनी निजकांथाह्कलोघशोदास्त्वा सौमित्रेकथनुपंतुहरीति वाग्य
गिरः पातु वः २१ हृहेकेशावशापवागहृतयाकिंचिन्न हृहृ मयाकिंचिन्नहृहे मया
नानेवसवलितास्मिनोथपतिनाकोनालनावैलंवुसे एकात्वं विधमेघुसन्तमनसंास
वंसलीनां गातिगीष्मेवगादितः शालेसमवता क्षोहृहरिवंश्विरं २२ हृतंक्रोधेयस्मि
न्नमरणागारी संगालरवा नवानंकालंकास्तमननिवनव्रस्थति सति सदासीताको
न प्राणाधिरक्तिविख्यातमहिमा हनूमानव्याधः कपिकुलशिरोभूषणमणिः २३

सु० भूयोप्युल्लोपिवीरप्रकृजनदृगटोवत्समागच्छदैन्यं हेवज्ञोल्लोरधीरोभववहरणारलो
मु० निर्मितमाविधोदृ किंधातर्यांतकंपतववतयस्त्रेरयेकीहृगास्माभयंते पापादस्मातरा
३८ लोमिनिम्नमितिम्नभास्त्रामयंतीषिवावः २४ सपघभवनत्रयप्रथितसंयमः शोकरो
38 विभर्तिवपुष्वाधुनाविरहकातरः कामिनी ग्रनेनकिलनिर्जितावयमनेदृशाः केप
रेक्षपवयवनमोहकोभस्मसात्कृतस्मरत्तगणात् २५ सन्निकटेतिलकुसुमस्यऋग्रनं
स्तन्निपेपल्लवे हेमन्तः किंविदृपल्लयोस्त्वकैशोकंतोनराज्मोहको नोचेत्त्वंवशा।
रायशोतिजनकोनोचेत्पदंसेततं स्खलितत्यकुशोत्तिवासिजगतोकिंप्रलकुसमादिभिः
इतिसुभाषितमुक्तावल्यांग्राशीर्वादनिदूपणोनामकविंशोमुक्तामणिः २१ राव
णेनहृतासीताहृतारामेणताडका पकः पापीपरोधर्मीपरः शृणोरवाप्यते १

३८

उर्व्यां कोपि महोपसर्गलवनतेषो दोर्भुज्जोधृतो लीलया तेनात्र भवनत्रयैर्धिविदितो गो।
वर्द्धनोद्धारकः त्वं त्रैलोक्यपवित्रदत्तामिज्ञवचोरत्नयथासुख्यवार्त्तिकं वा माधवज्ञानल्पितेव
वज्ज्रनाशुऐर्घ्यशाः प्राप्यते १ हज्जलननक्तविभूतिरनेकधा प्रियसमागमसमागमनोत्स
वं नृपकुलेशुकृताविमलं यशो भवति पुण्यवतां फलमीदृशं ३ धर्मो जयति नाथ
मेरुस्तपं जयति नान्यतं तमाशु जयति न क्रोधो विसृज्जं यति नाहरः ४ वनेरणेशत्रुज
लाग्निचौरे महार्णवे पर्वतशंकटे वा समप्रमत्तं विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि।
पुराकृतानि ५ यहंभेशो विघटे सदेगमणाद्वंय यावद्विवक्षुदने यस्तैभाग्यमभंगुरं च
हनंयशीलं यद्दृश्यं यशः यत्पत्नी स्वरत्नरूपं दमित मत्तायपुविस्तरे यं न्यायुविपु
लेनदीशसकलेन वृक्षकावलीफलं ६ हृतःस्वावरितः प्रियासहवरीस्वामी प्रसादो

सु॰
भा॰
३९
39

स्नातः क्षीवं मित्रमवंचकः परिजनो निःक्लेशलेशं मनः आकारो रुचिरः स्थिरश्च वि
भवो विद्यावदातं मुखं तुष्टे विष्टपकष्टहारिणि हरौ संप्राप्यते देहिना ७ क्रोधान्तः
शिशवः स्ववश्यमदनक्षमायमानः शिखी दृष्यां देशवती मनैलमशनं पंथाश्च
पंकाविलः भार्या निष्ठुरभाषिणी प्रभुरपि क्रोधांधहृत्सर्वदा स्नाने शीतलवा
रिणा ति महता पापस्य नूणां नरे ८ इति सुभाषितरत्नावल्यां धर्मनिरूपणे।
नाम द्वाविंशो रत्नमणिः २२ परिहर तनयं गतानुरागां वनिता यदि जीवितमस्ति व
हुभैवः परिहर हरिणीदृशो निमित्तं भवि दृशा केदरमौलियोगवृद्धेति १ मुखं
श्लेष्मागारं तदपि च शशांकेन तुलितं स्तनौ मांसग्रंथी कनककलशावित्यु
पमिते स्रवन्मूत्रक्लिन्नं करिवरकरस्पर्द्धिजघनं महानिंद्यं रूपं कविजनवि

नैतज्जन्मकृते १ बालामामियामिस्रुंतीं दुवदनासानंदमन्ह्रीदयते नीलेंदीवरलो
चनाष्टपुञ्जवोत्पीडं परीरप्स्यते कान्तामिस्तु तिकांवैंकाव पश्यतिपशोभा मास्ताास्थि
भिर्निर्मितां नारीविटनकिंचिद्रमणं तः पश्यत्यसन्तः प्रमान् २ कांते त्सुत्यललो
चनेतिविभ्रमश्रोणीतीतिनगाद्धोन्नमत्यीनोन्नगापयोधरोत्तुन्नसन्वोभोजेतिवं
भ्रूरिति हृष्टमायतिमोहित्वेभिरमतेप्रमतेतिविहानपि प्रत्यत्तामविष्टाविकाः
स्त्रियमहोमोहस्यदुःखेष्टिते ४ मज्जाहारलतारणत्माणिनयाहेमाम्ललाकोट
यो दृष्टाः ऊंजमसंभवः स्वभयः पोष्याविचित्रास्मन्नः वासस्त्रिवडकूलमल्पमति
भिनीयामहोकल्पिते वाह्यांतः परिपश्यतोपिविद्येयो नारीतिनास्वः हृतः ५ सं
तविलोकनत्रेवनविलासपरिहासकेलिपरिरंभा स्मरणमपिकामिनीनामल

१८

सू·
भा·
५·
५०

मिहमनसोविकाराय ९ मातृवत्परदारांश्चपरद्रव्याणिलोष्टवत् आत्मवत्
सर्वभूतानियःपश्यतिसपश्यति ७ सामतिप्रवरदारेषुपरद्रव्येषुमामतिः
यत्पापवाटिनिर्जिक्तामाभूदेवंकदाचन ८ सन्मार्गार्गलनंविवेकदलनंप्रज्ञा
वतोन्मूलनं गांभीर्योद्दमनंस्वकार्यदमनंनीतिव्रतस्पाटनं सध्यानावरणं
गुणापहरणंपापप्रथाप्रसरणं धिक्कष्टंपरदारवीक्षणमपित्याज्यंकुलीनस्यकिं ९
मर्यादावितताणिलयप्रलयंश्रियाप्रयशसांविभवंप्रभवंरुजां सुकृतनिर्दलनंमद
नस्पृतेःपरिहरेत्परवल्लभजारतां १० अटनंसंहननंकटनंघृतेःसुकृतसंहननंन
कराणांस्वकं परमशर्मसुधांशुविधावऽवनतेनयेनहृतजनोत्यववधूरतं ११ परदार
रतेविगर्हितांसमतनंध्यायतियोविशुद्धधीः परिहृत्यसुखेनमन्मथंपरमब्रह्मप

देलभेतमः १२ इतिसुभाषितरत्नावल्यांपुरुषीसंगत्यागवर्णनंनामत्रयोविंशोरत्न
मणिः २३ ॐ अन्धीकरोमिभवनंबधिरीकरोमिधीरंसचेतनमचेतनतांनया
मि कृत्यंनपश्यतिहितंनवचःशृणोतिधीमानधीतमपिनप्रतिसंदधाति १
त्वांहुंयत्रसयातयत्स्वरपतिस्वंहार्यहुंडोच्छिनहेवोब्रह्मर्षिरोवशिष्ठहतनयानां (
यातयत्कौशिकः विद्यावंत्यपिकीर्तयंत्यपिमहाचारावदातानपि प्रोच्चैःपौरुष (
भूषणान्यपिकुलान्युद्धृतैःभीषणःदूष्यत २ केयमातापिशाचीकइवचूतनकेश्रा
न्तः कोत्रकीटावध्योघंबधुवर्गोः जटिलविटसदृशोहिहितानांतनयोसौ श्रागर्भेयावदृद्धे (
द्धोजलमिदमाविलंनेवतिन्हल्लयामि स्फूर्जन्तःक्रोधवक्रैर्नेदहतिविरतिंतावदेतो

११९ स्तु॰ म॰ ५१

स्फुलिंगाः ३ क्रोधोन्नलक्रियाहीनः क्रोधः संसारबंधनं धर्मक्षयकरः क्रोधस्तस्मा
त्क्रोधं परित्यजेत ४ क्रोधांधकारविटपी भ्रुकुटीतरंगाभीमस्य मत्साध्याकिरणाकण
रौद्रहेः निक्रमपतिर्मलपयोधिगभीरवीराधीरापरस्य परवादगिरस्फुरंते ५ ६
नित्तभाषितमक्रावल्यां क्रोधस्तत्रूपवर्णं संनामवर्णविशेषमुक्तामाणिः ६ अथ उत्तमा
मानमिछंति धनमिछंति मध्यमाः अधमाः कलिमिछंति मानो हि महतां धनम् ।
धीराकष्टमप्राप्य न भवंति विषादिनः प्रविश्य वदने राहोः किं नोदेति पुनः शशी २
महत्परिजनेन नु विलसति धीरो गहनानि तरति दुःखानि विषमेकेनतपोनेत्रिउ
रजितामहत्सहस्रैरपटते ३ एकएवखगो मानी चिरंजीवतु चातकः पिपासितो वा

स्यते याचते वा पुरंदरे ४ कूपोत्थम्भटोत्थस्य गुरुत्वस्य पार्थिव पाययन्नपि वेत्य
न्यसर्वैतेसमभागिनः ५ यद्यपि दैवनियोगान्निह्नः पतितेऽपि कुलेरकूपे नदपि हि
वौक्लिसततंकरिजंभविद्यारणेमनसि ६ कदाचित्कोपितोदैवोबुद्धिभ्रंशं नैव विन
श्यति यदिचेन्नापि भवन्त्येवः वृपतनाद्गुरकारकः ७ आपदर्थ्यं धनरक्षेत्स्त्रीमता(
उत्तस्यापदः कदाचित्कुपितोदैवोसंचितं चापि नश्यति ८ रामोहं सहस्तेनेवङ्गिन
कृष्णो जातेषु नक्तेहिंजान् विप्रान्देवसवत्सयेन्द्रहरणेनानामतिस्त्र्यान्ते घृतेभ्यान्
वनहूयेवमहिर्दीपमोत्मजोदत्रवान्यायः सत्यरूपोविनाशं तस्य यच्छ्रापरितोष
ते ९ पाश्चेत्पारीगुणवाणीभोगीपरिजनैः सह शान्हेवाधारणं योधीपवनः सहहः
स्मृतः १० यद्यपि रटतिसरोषं मृगपतिपुरतोपि मत्तगजनाथः तदपि न जम्बुकानि

स्व. ह्नोसहस्रशुक्लपेशकः कोपः ११ केंपनस्याम्रातंत्रः सहृजंभगणावमः अपित्वस्कुदेवारोवे
सु. त्कोदूरस्थानप्रेरकः १२ निद्रामीलितलोचनोमृगपतिर्यावद्गुहांसेवते तावत्स्वैरपा
५२ दंचरंतुहरिणाःस्वच्छंदसंचारिणः १३ उन्निद्रस्यविधूतकेसरसटाभारस्यनिर्गच्छतो नादे
५२ श्रोत्रपथंगतेहतधियांसत्त्वेनदीर्घायुषः १३ हस्तीस्थूलतनुःसचांकुशवशः किंहीनमा
त्रोंऽकुशो वज्रेणाभिहताःपतंतिगिरयः किंवज्रमात्रोगिरिः दीपेप्रज्वलितेप्रणश्यति
तमः किंदीपमात्रंतमः तेजोयस्यविराजतेसबलवान्स्थूलेषुकःप्रत्ययः १४ यःप्राभव
मतलस्थानेसत्यजनेनरः तेनचेत्सुखिरिणीमातासावन्ध्याकेनकथ्यते १५ दर्शितभयोपिधा
तरिघैर्यध्वंसोभवेन्नधीराणां शोषितसरसिनिदाघेनितरामेवोद्धतःसिंधुः १६ पारा
र्थ्यमैक्षिहतेयड्यायमर्थानमधिरोहति स्वार्थाटेवापि मानोपिदेहिनलघुरंजनः १७

त्वं हि त्राणिपरानिगच्छसि मह्यी महं संश्रयामि हिम स्तवं वाणीन्दशापं श्वसं च सिद्धनः
श्रीहाणपेशाघाणिते ते देवीपतयस्त्वमत्रानिहितस्तेमात्र ष्ठाणोपतिनिनिराते शुद्धनस्तु ।
तिस्त्वधिकयं श्रीदेविनिर्मायते १७ वर्णेने कविभिर्महार्णवस्मरिद्धमानिदावाटवी
मृत्र्द्धरगनिशाकरप्रमृष्टनयस्तिभ्यः किमात्रे फलम् मार्गः प्रशुभ्रपकारकान्तरनद्या
वैकर्ण्यमाकर्णय श्रीराजस्त्वहृदयरापश्चयः स्फुरन्ति हृत्क्रान्तिनः १८ यास्मि त्रैलोक्य
हृदश्वनिन्तर्कोषिमयाप्रेव्यमामान्तरिदे माकाकवाङ्मलोभ्रूस्त्रधारासिशावश्रामलेकेशा
न्दयानः पत्रे मत्रे भञ्जे भव्यानिकरकरस्त्र यासवच्चायसायज्ञासव्यास्तस्मास्नाथवलि
नक्ष्वलोनस्पृहामत्रासिंहः १९ काव्यं शुभं श्रीकरुणेश्वरासीस्त्वेहशुमानात्समयाय
विश्रीयमेशपत्नीशायनेशुवंशपावह कर्मभिस्ताजलमन्ड रति २१ यादौ यमर्पयाङ्क

सु॰ वनिचयादीणेणुमापारिणि सद्भावेवमखिहितेवभगिनीमंत्रेणुमंत्रपदा रोगेव्याधि
म॰ परिस्खतेवजनिताशाय्यासनेकामिनी संचित्यापिनविघतेविभवनेभार्यासमेवा
श्री ५३ पवः ४१ वपलेत्वरांपरिमतेयतःपार्थिपोरजनात्परिमर्दयतः नहितेभजभाग्य
53 भवोविभवोभगिनीभगाभागभवोविभवः ४२ इतिश्रीसुभाषितमुक्तावल्यांवी
निदर्शनोनामपंचविंशोमुक्तामणिः २५ समाप्तोयंसुभाषितमुक्तावलिः ॥